

JAARBOEK

DER

MAATSCHAPPIJ:

TOT NUT VAN 'T ALGEMEEN,

VOOR

1854–1855.

GEDRUKT BIJ C. A. SPIN & ZOON.

1856.

VERSLAG

VAN DEN

STAAT DER MAATSCHAPPIJ,

EN VAN DE VERRIGTINGEN DES HOOFDBESTUURS,

VOORGEDRAGEN IN DE ALGEMEENE VERGADERING, 1855.

1. Voor elke maatschappelijke Instelling of Vereeniging, die aanspraak maakt op den naam van niet voor zich zelve of eigen voordeel, maar onbaatzuchtig ten nutte van anderen te bestaan en te arbeiden, is het behoefte en pligt, nu en dan openlijk aan te toonen: *hoe* zij bestaat, *wat* zij ondervindt, wat zij beproeft. Het is behoefte, inzonderheid voor de deelgenooten der Vereeniging onderling, opdat deze gedurig zich vergewissen, of de gekozen wegen en middelen inderdaad de meest geschikte zijn voor het doel, waarnaar zij streven.

De Maatschappij: "Tot Nut van 't Algemeen" gevoelde die behoefte gedurende haar 71-jarig bestaan bij herhaling; en zij vervult dien pligt, met naauwgezetheid, ieder jaar op een bepaald tijdstip.

Van hare talrijke Departementen, die op verschillende plaatsen elk in onafhankelijken werkkring aan de gemeenschappelijke taak arbeiden, verlangt zij geregelde mededeeling omtrent hunne ervaringen en bemoeijingen, en zij zorgt dat de slot-sommen daarvan te boek gesteld worden ter latere openbaarmaking.

Van haar Hoofdbestuur eischt zij telken jare een Algemeen Overzicht van haren staat, benevens een Verslag in bijzonderheden omtrent de verrigtingen van dat Bestuur, als uitvloeisels van wettelijke bepalingen of besluiten der wetgevende magt.

In hoedanigheid van Hoofdbestuurders vervullen wij thans op nieuws de gewone taak; en wij verzoeken alzoo, dat eerst de Algemeene Vergadering, daarna al de leden der Maatschappij gelieven kennis te nemen van de volgende mededeelingen.

Bij den aanvang van het voorgaand dienstjaar, op het tijdstip der Algemeene Vergadering, telde de Maatschappij 300 Departementen. Van deze heeft zij enkele zien te niet gaan, doch zij heeft daarentegen in ruimer getale andere aangewonnen.

Het verlies bepaalt zich tot de *vijf* Departementen: Zuidland, Zuid-Scharwoude, Hoogkerk, Fort Bath en St. Maartensdijk, respectivelijk bestaande uit 6, 10, 12, 5 en 21, te zamen 54 leden.

Als nieuwe Afdeelingen zijn in de Maatschappij achtereenvolgens opgenomen en door ons erkend, de Departementen:

AXEL.....	(Prov. Zeeland),	opgericht den 17 Oct., 1854,	met 14 leden.
AMERONGEN.....	(» Utrecht),	» » 8 Nov.,	» » 30 »
'T ZANDT.....	(» Groningen),	» » 1 Jan., 1855,	» » 26 »
DWINGELO.....	(» Drenthe),	» » 1 » »	» » 19 »
SURHUISTERVEEN	(» Friesland),	» » 1 » »	» » 16 »
MINNERTSGA.....	(» » »	» » 1 » »	» » 14 »
TWISK.....	(» N. Holland),	» » 9 Febr.,	» » 21 »
HILLEGOM.....	(» Z. Holland),	» » 13 Maart,	» » 25 »
en 's GRAVENDEEL..	(» » »	» » 1 Julij,	» » 20 »

Tegenover een verlies van 5 Departementen, die laatstelijk te zamen 54 leden telden, staat alzoo eene winst van 9, bevattende 185 leden. Het gezamenlijk aantal *Departementen* is hierdoor vermeerderd, en alsnu geklommen tot 304.

Met betrekking tot het gezamenlijk aantal *leden* der Maatschappij, is de verhouding tusschen winst en verlies, hoezeer niet met volkomen juistheid te bepalen, schijnbaar iets minder gunstig.

In het Verslag, ten vorigen jare uitgebragt, werd de Maatschappij geschat op 14520 Contribuërende en Honoraire leden: voor 't oogenblik moeten wij aannemen, dat zij 13717 Contribuërende en 675 Honoraire, te zamen 14392 leden telt. Bij deze gelegenheid echter is 't noodig, de opmerking te herhalen, dat de getalsterkte der Maatschappij, bij gemis van anderen maatstaf, opgemaakt wordt uit de mededeelingen der onderscheidene Departementen, die volgens de Wet gehouden zijn, vóór den aanvang van het dienstjaar, naar eigen schatting te verklaren, niet zoo zeer uit hoeveel leden zij werkelijk bestaan, als wel voor hoeveel zij verkozen begroot te worden, om daarnaar het quotum te bepalen, waartoe zij zich jegens de algemeene Kas verbinden. Hieruit volgt, dat indien soms eenige Departementen, hetzij uit vrees voor te hoogen aanslag, hetzij om andere redenen oordeelen, voorshands minder leden te moeten opgeven, dan waaruit zij feitelijk bestaan, ook de getalsterkte der geheele Maatschappij geringer zich vertoont, dan zij vermoedelijk blijken zou te zijn, indien zij op andere wijze en onder andere voorwaarden geconstateerd ware.

Inmiddels mogen wij als een stellig feit herinneren en aantekenen, dat, behalve de toetreding van 9 nieuwe Afdeelingen, waardoor de Maatschappij gedurende het afgelopen dienstjaar verrijkt is, weinig minder dan 100 Departementen, volgens hunne berigten in den loop van datzelfde dienstjaar, eenige vermeerdering in het aantal hunner leden ondervonden hebben. Ook hierover hebben wij ons verheugd; want alhoewel de zedelijke kracht der Maatschappij minder afhangt van het buitengewoon groot aantal harer leden, dan wel van de gedurige vermeerdering en het behoud zelfs van weinig talrijke, maar werkzame Departementen, zoo is het niettemin een gelukkig verschijnsel, wanneer in een' bepaalden omtrek betrekkelijk velen gevonden worden, wien de kleine geldelijke bijdrage niet te zwaar een offer is, om tot een goed doel eendragtig zamen te werken.

2. Voor zooveel onze verrigtingen als Hoofdbestuurders betreft, hebben wij in de eerste plaats ons beijverd, aan onderscheidene voorschriften en bepalingen der jongst herziene Wet de vereischte werking en toepassing te helpen verzekeren. Daartoe behoort de gewijzigde zamenstelling van ons Bestuur, waarvoor het latere Wetsvoorschrift, in stede van 10, nu 12 leden vordert. Om aan deze bepaling te

kunnen voldoen, en mede naar aanleiding van eene reeds vroeger bestaande vacature, zijn de gebruikelijke benoemlijsten door de hiermede belaste Commissie opgemaakt en den Departementen ter keuze aangeboden. Deze (hoezeer niet alle) hebben gebruik gemaakt van hun regt, om aan het hoofd der Maatschappij te roepen, wie zij daartoe het meest geschikt oordeelden, en als zoodanig, uit de aangeboden benoemlijsten, bij meerderheid van stemmen, gekozen de Heeren JACOB GIJSBERT DE HOOP SCHEFFER, EDUARD HENRI VON BAUMHAUER, ABRAHAM DE VRIES en MICHEL JOHAN DE LANGE.

De aldus gekozenen, niet afgeschrikt door de menigvuldige bemoeijingen en werkzaamheden, welke meer en meer blijken aan den post van Hoofdbestuurder verbonden te zijn, hebben zich de uitgebragte keuze laten welgevallen, en zitting genomen in onze Vergadering. Deze is, bij gevolg, voor 't oogenblik zamengesteld, behalve uit den Heer M. C. VAN HALL (bij besluit der Algemeene Vergadering 1834 ad vitam benoemd tot Honorair lid des Hoofdbestuurs boven het gewoon getal), uit de leden: W. J. C. VAN HASSELT, W. E. J. BERG VAN DUSSEN MULKERK, J. VAN GILSE, S. MULLER, J. FOCK, W. C. MEES, J. P. HEIJE, B. TIDEMAN, E. H. VON BAUMHAUER, M. J. DE LANGE, J. G. DE HOOP SCHEFFER en ABR. DE VRIES.

In de aangewezen opvolging der namen gelieve men tevens den regel op te merken, naar welken de onderscheidene leden op hunne beurt wederom zullen ophouden een deel van het Hoofdbestuur uit te maken. Overeenkomstig den rooster van afwisseling, bij Art. 53 der Wet bedoeld, en door ons bij loting opgemaakt, zullen alzoo aan het einde van het tegenwoordig dienstjaar, eerst de leden VAN HASSELT en BERG, en daarna telken jare twee andere leden, in de genoemde volgorde, hunne betrekkingen nederleggen, en niet dan na verloop van twee jaren weder verkiesbaar zijn. Daarmede is het beginsel van periodieke aftreding of gedurige vernieuwing der bestanddeelen van het algemeen bestuur, zoo als de Wet dit verlangt, in werking gebragt en behoorlijk geregeld.

Tegelijk is de titel van advijserend lid des Hoofdbestuurs, met alle regten, daaraan verbonden, voor de toekomst opgeheven. Doch niettemin hebben wij ons de vrijheid voorbehouden, om, indien er onder de afgetreden leden mogten zijn, wier hulp en voorlichting wij meenden in 't belang der Maatschappij niet te kunnen ontberen, deze tot bijwoning van onze huishoudelijke zamenkomsten bij tijd en wijle uit te noodigen. Aan zulke uitnoodiging is bereids met bijzondere heuschheid gehoor gegeven door onze voormalige medeleden P. J. VETH, HUGO BELJERMAN, H. J. SPIJKER en J. BRESTER, Az.

Verder hebben wij, bij de schikking en verdeeling van onze werkzaamheden, naar het voorschrift van art. 58 der Wet, het dagelijksch beheer der geldmiddelen, voor het nu aangevangen dienstjaar, opgedragen aan onze medebestuurders B. TIDEMAN en J. FOCK; en het bijzonder toezigt op de uitgave van de Werken der Maatschappij aan de Heeren S. MULLER en J. G. DE HOOP SCHEFFER.

3. Terwijl de tegenwoordige Wet, in tegenstelling van de voorgaande, een ruimer veld opent voor het kiezen en benoemen van een' Voorzitter voor de Algemeene Vergaderingen, en zij ons vrijheid en aanleiding geeft, om ook buiten onzen kring eene keuze te doen, is het ons wenschelijk voorgekomen, van die vrijheid terstond een gepast gebruik te maken. Wij hebben dus voor het leiden van de beraadsla-

gingen der Algemeene Vergadering in het toekomend jaar uitgenoodigd, en tot ons groot genoegen bereid gevonden den Wel-Eerw. Zeer-Gel. Heer C. HOOIJER, Predikant bij de Hervormde Gemeente te Zalt-Bommel.

Wanneer wij ons vleijen door dezen maatregel overeenkomstig de bedoeling der Wet, en ten genoegen van velen gehandeld te hebben, gevoelen wij tevens ons verplicht tot eene openlijke hulde van erkentelijkheid jegens hem, die de wel is waar eervolle, maar niettemin veel zorg en inspanning vereischende taak met buitengewone welwillendheid op zich genomen heeft.

4. Mede als een uitvloeisel van de nieuwe Wet zijn door ons de Reglementen ontworpen, welke niet gemist kunnen worden, zullen wij de art. 72 en 110 naar behooren toepassen en uitvoeren. De ontwerpen dezer Reglementen, in hunne strekking voor zooveel noodig toegelicht, zijn bij de Punten van Beschrijving den Departementen ter overweging aangeboden, en de tegenwoordige Vergadering zal dienaangaande gelieven te beslissen.

In afwachting hiervan hebben wij hare vroegere besluiten en algemeene regelen tot rigtsnoer genomen, zoo dikwijls wij in 't afgelopen jaar geroepen werden, om uitspraak te doen, hetzij wegens het toekennen van eereblijken voor Edelmoedige Daden, hetzij omtrent het verleenen van geldelijke ondersteuning ten behoeve van Departementale Instellingen.

Voor het eene zoowel als voor het andere heeft de gelegenheid niet ontbroken.

Op voordragt van verschillende Departementen, die zich aan het voorafgaand onderzoek hadden laten gelegen zijn, hebben wij onderscheidingen of eereblijken toegekend aan 104 personen, en naar aanleiding daarvan beschikt over 24 Zilveren en 50 Bronzen Medailles, benevens eene som van *f* 418 aan premiën in geld.

Onder hen, die wij met de Zilveren Medaille vereerden, vermelden wij in 't bijzonder de achtlingwaardige Schoolonderwijzers: HENDRIK DE VRIES, te Holijssloot in Waterland, GERRIT SPIJKERMAN, te Zwolle, en ARELIS VAN MARION, te Katwijk. De voortreffelijke diensten door hen gedurende meer dan eene halve eeuw aan het Volksonderwijs bewezen, schenen ons toe aanspraak te maken op een blijk van welgevallen van de zijde der Maatschappij.

5. Ter tegemoetkoming in de onkosten van sommige Departementale Instellingen, zoo als Gymnastiek-scholen, Herhaling-scholen, Zangscholen en Bewaarscholen, benevens Onderwijzers-Zangverenigingen, die met eenig Departement in betrekking staan, heeft de algemeene Kas der Maatschappij het hare bijgedragen. Het is geschied ten beloope van *f* 4455, en alzoo binnen de grens der middelen, daarvoor op de Begrooting aangewezen.

De ondersteuning is verleend aan 54 Departementen, onder toepassing der nog bestaande wettelijke voorschriften, die hun verbindend gezag behouden, totdat zij door andere vervangen zijn. Wij hopen, dat dit laatste niet zal verdaagd worden. Voor eene nieuwe regeling van dit onderwerp op vaste grondslagen, en eene juiste omschrijving der voorwaarden, waaronder de gezamenlijke kracht van allen ter beschikking kan worden gesteld van eenigen, bestaat dringende noodzakelijkheid. Bovenal schijnt het noodig bij de belanghebbenden de overtuiging te vestigen, dat de geldelijke ondersteuning uit de gemeenschappelijke Kas, niet naar vermeende gunst of ongunst des Hoofdbestuurs, maar naar de regelen der Wet toegestaan of geweigerd wordt.

6. Aan de Volks-Leesbibliotheken, die nu bij 260 Departementen bestaan, heeft art. 108 der nieuwe Wet het uitzigt geopend op krachtiger steun, dan daaraan tot dusver verleend kon worden. Wij zijn bij dezelfde Wetsbepaling gemagtigd, de waarschijnlijk benoodigde geldmiddelen in de algemeene Raming van behoeften der Maatschappij op te nemen, en hebben aan die magtiging al dadelijk gevolg gegeven. In welken vorm en op welke wijze de ondersteuning dezerzijds zal geschieden, opdat het doel der Maatschappij in dezen bereikt, en hare kracht niet te ongelijk verdeeld of min vruchtbaar aangewend worde, staat ons nog te onderzoeken. Wij vermoeden intusschen, ten aanzien dier Leesinrigtingen tweederlei behoefte; de eene van geheel administrativen aard; de andere die van ongenoegzamen voorraad of min voldoende verscheidenheid van Boekwerken. In deze laatste te helpen voorzien schijnt met de bedoeling der Wet het meest overeen te komen. Daarom behouden wij ons voor, om in de eerste plaats een zeker aantal geschikte Werken aan te koopen, ten einde die vervolgens kosteloos wederom af te geven aan de Departementen, die ze verlangen en blijken te behoeven.

7. Voor den aanleg van eene algemeene Boekerij van Volksschriften ter dienste der Maatschappij, zijn voorloopig eenige maatregelen getroffen, en de benoodigde middelen op de Begrooting afgezonderd. Daardoor hopen wij zin en beteekenis te geven aan hetgeen, in art. 75 der Wet, alleen onderstellenderwijze kon voorgeschreven worden. Inmiddels gevoelen wij, met de ontwerpers van deze nieuwe Wetsbepaling, al de bezwaren aan deze onderneming verbonden. Immers zal de voorgenomen Boekerij iets meer zijn dan eene verwarde massa van gedrukte bladen; zal zij naar een welberaamd plan aangelegd en gedurig uitgebreid, door inhoud en schikking inderdaad eene rijke en gemakkelijk te naderen bron van kennis zijn; zal inzonderheid het gebruik behoorlijk geregeld, bewaakt en aangemoedigd worden, dan voorzien wij daarvan eene niet onbelangrijke uitbreiding van onze bemoeijingen en administrative zorgen. Van den anderen kant achten wij het bezit der bedoelde bron van kennis voor de Maatschappij van zoo hoog belang, dat persoonlijke bedenkingen of vrees voor vermoeijenis daarbij geheel op den achtergrond treden. Wij mogen dus de ontwerpers der Wet bevestigen in hun vertrouwen, toen zij verklaarden er niet aan te twijfelen, of het Hoofdbestuur zou de moeilijke taak gaarne op zich nemen.

8. Het uitgeven van wetenschappelijk-populaire Stukjes, vroeger bij eene onbepaalde magtiging ons aanbevolen, is bij de jongst herziene Wet (art. 76) onder de meer bepaalde en doorgaande werkzaamheden der Maatschappij opgenomen. Wij hebben ons beijverd ook in dit opzigt aan het verlangen des Wetgevers te voldoen. Overeenkomstig het voornemen, aan de vorige Algemeene Vergadering medegedeeld, zijn in onderscheiden Dagbladen en Tijdschriften de desbevoegde Schrijvers opgeroepen, en met den meesten aandrang uitgenoodigd geworden, om de Maatschappij in dit haar streven behulpzaam te zijn. Deze uitnoodiging op officieuse wijze velerzijds herhaald, en altijd gepaard met de verzekering, dat men geen dienstbetoon of arbeid zonder billijke vergelding verlangde, heeft ten gevolge gehad — de aanbidding van een paar handschriften, welke echter voor het beoogde doel min geschikt zijn bevonden; de belofte van enkele bekwame Schrijvers voor onzekere toekomst, en nu onlangs de aanbidding van eenige kopij, waarvan met erkentelijkheid zal worden gebruik gemaakt.

9. Bij dezelfde, zoo even genoemde Wetsbepaling (art. 76) neemt de Maatschappij de zorg op zich voor het Mengelwerk in eenigen Volksalmanak. In de wijze, waarop zij tot hier toe deze taak volvoerde met betrekking tot de Erve STICHTERS Enkhuizer Almanak, is op nieuws eene verandering gebragt. De eigenaars en uitgevers van dien Almanak hebben begrepen de voorwaarden, waartoe zij zich bij contract verbonden hadden, niet te kunnen vervullen. Dien ten gevolge is de kort te voren gesloten overeenkomst opgeheven, en daarmede te gelijker tijd, althans het ontkennend oogmerk bereikt, door eenigen zoo dikwijls, en nu op de Punten van Beschrijving bij vernieuwing aangeprezen, namelijk de gewenschte onafhankelijkheid der Maatschappij van dezen of genen uitgever. Met dit ontkennend resultaat zou echter aan den eisch der Wet en de verwachting van velen kwalijk voldaan zijn. Daarom hebben wij onverwijld, en dank zij den rusteloozen ijver van een' uit ons midden, de noodige pogingen in 't werk gesteld, om langs anderen weg op het doel af te gaan, dat de Maatschappij met deze hare krachtsinspanning zoekt te bereiken. Dit doel nogtans — wij mogen niet verzuimen het nogmaals duidelijk zichtbaar op den voorgrond te plaatsen, — dit doel is en kan nimmer een ander zijn, dan om op de mingeoefende volksklasse gunstigen invloed te oefenen, en haar te naderen in den vorm van een' Almanak of Jaarboekje, waaraan men weet, dat zij in het dagelijksch leven gedurig behoefte heeft.

Van dit denkbeeld uitgaande, hebben wij een plan ontworpen, en ten deele reeds uitgevoerd, hetwelk in de hoofdpunten hierop neêrkomt:

1°. Niet VOOR, maar door of van wege de Maatschappij zal een Almanak worden uitgegeven, bestemd om te voorzien in de behoeften der mingeoefenden, onder den titel van Volksalmanak, uitgegeven door de Maatschappij: Tot Nut van 't Algemeen.

2°. Deze Volksalmanak wordt, even als andere geschriften der Maatschappij, voor den geringst mogelijken prijs in den handel verkrijgbaar gesteld.

3°. Van denzelfden Almanak ontvangen de leden der Maatschappij elk een' afdruk ter kennismeming, en om langs dien weg de verspreiding te helpen bevorderen.

4°. Het gebruik van het Mengelwerk van den Almanak is, onder bepaalde voorwaarden, almede vergund aan een' der eigenaars van de Erve STICHTERS Enkhuizer Almanak.

5°. Den Departementen, die aan de afdrucken, welke zij voor hunne leden ontvangen, nog een of ander wenschen toegevoegd te zien, dat, als van geheel bijzonder of plaatselijk belang, natuurlijk niet in den algemeenen Volksalmanak gevonden wordt, blijft de gelegenheid opengesteld, om deswege, te hunnen bate en laste in schikking te treden met den uitgever, aan wien van onzentwege de bezorging van den Almanak is opgedragen.

Door deze maatregelen hopen wij alsnu de moeilijkheden te zullen kunnen overwinnen, en bedenkingen te voorkomen, zoo als die, welke in de jongst verloopene jaren wel nooit onze goede gezindheid, maar toch nu en dan de middelen en krachten, die ons als Hoofdbestuurders ter dienste staan, op te zware proef hebben gesteld.

10. Gelukkiger dan ten aanzien van de kleine Stukjes, zijn wij geslaagd in het zoeken naar desbevoegde en tegelijk welwillende Schrijvers voor de gewenschte Handleiding tot de Aardrijkskunde. Wij meenen dezen veelomvattenden arbeid thans te hebben toevertrouwd aan zeer bekwame handen, die zich daarmede reeds ijverig

bezig houden. In het plan van het Werk, op breeder schaal aangelegd, dan wanneer het alleen voor schoolgebruik of voor geheel ongeoeffenden bestemd ware, bekleedt de *Natuurkundige* Aardrijksbeschrijving, in tegenstelling van hetgeen men de Staatkundige pleegt te heeten, eene voorname plaats. Wij wenschen daardoor de aandacht te vestigen op een gedeelte der Aardrijkskunde, waarvan eene meer algemeene en gezette beoefening misschien reeds te lang is uitgesteld of verzuimd.

De betrekkelijk groote uitbreiding, die aan het Werk staat gegeven te worden, onderstelt eenig tijdsverloop, eer het geheel voltooid zal zijn. Even zoo doet het voornemen, om aan al de leden der Maatschappij exemplaren uit te reiken, en dus eene oplaag van nagenoeg 15000 exemplaren gereed te maken, de noodzakelijkheid tot belangrijke uitgaven voorzien. Deze laatste evenwel zal de Maatschappij gereedelijk kunnen bestrijden, dewijl zij in eene gelukkige ruimte van middelen zich verheugen mag.

11. Van de Jaarboeken is het IIe Stuk eerst onlangs, en alzoo iets later dan wij gewenscht hadden, den Departementen kunnen toegezonden worden. Het oponthoud, door een' zamenloop van omstandigheden veroorzaakt, heeft echter mede zijnen grond in de eigenaardige moeite van zamenstelling van dergelijke tabellarisch-statistische Overzigten; eene moeite, welke meer dan verdubbeld wordt, wanneer de onmisbare bouwstoffen niet alle op een gelijk tijdstip en in bruikbaren vorm voorhanden zijn. Hoezeer wij gaarne regt doen wedervaren aan den ijver en de welwillendheid, waarmede vele Departements-Secretarissen de verlangde mededeelingen ons hebben doen toekomen, moeten wij echter betreuren, dat er nog steeds verscheiden Departementen gevonden worden, voor welke het schijnt, alsof art. 23 in de Wet onzer Instelling niet geschreven stond. Aan dezulke zouden wij bij vernieuwing willen herinneren, dat er der Maatschappij inderdaad in zeer hooge mate aan gelegen is, niet alleen ten halve en stukswijze, maar in haar geheel, en voornamelijk in al de bijzonderheden van de praktische werkzaamheid harer Departementen, juist gekend en bij gevolg juist beoordeeld te worden.

12. Over de behoefte aan schoolboeken in de Javaansche en Maleische talen, hebben wij gecorrespondeerd met het Departement Banjoemaas, hetwelk vóór twee jaren aanleiding gaf, dat de aandacht dezer Vergadering op dit onderwerp gevestigd werd. Het heeft ons echter niet mogen gelukken, van daar de verlangde inlichtingen te verkrijgen, hetgeen aan de snelle veranderingen in het personeel van het bestuur der Indische Departementen moet worden toegeschreven. Langs andere wegen hebben wij ons evenwel vergewist: 1°. dat het Gouvernement in de behoefte aan schoolboeken voor de scholen op Java opgerigt tot opleiding van ambtenaars, voor een groot gedeelte althans, reeds heeft voorzien; 2°. dat het voor alsnog onoverkomelijke bezwaren zal hebben, geschikte personen te vinden, aan wie de vervaardiging van Maleische en Javaansche schoolboeken kan worden toevertrouwd; 3°. dat het onderwijs voor inlanders op Java voor alsnog geheel is onttrokken aan het toezigt en den invloed der bestaande Schoolbesturen, en uitsluitend onderworpen is aan het gezag der gewone civile autoriteit in de verschillende Residentiën; ten gevolge waarvan het toezigt en bestuur alle eenheid mist. In dit laatste vooral vinden wij groot beletsel, om den aard en omvang der behoeften van het inlandsch onderwijs te leeren kennen, en om over de wijze, waarop de Maatschappij tot de bevrediging dier behoeften zou kunnen bijdragen, met bevoegde personen in Indië in behoorlijk

overleg te treden. Wij geven nogtans de hoop niet op, dat dit beletsel met der tijd zal kunnen worden opgeheven, en hebben daarom het vroeger ons verleende crediet, waarvan tot hier toe geen gebruik is gemaakt, naar den regel onzer administratie, op de nieuwe Begrooting overgebracht.

13. De verbeterde kinderschoolprenten, waardoor de Maatschappij aan Neêrlands jeugd een leerzaam genoeg wensch te verschaffen, zijn, overeenkomstig het plan, ten vorigen jare aan de Vergadering medegedeeld, in 't licht gezonden. De uitgever A. W. SJTHOFF, te Leiden, door de Maatschappij daartoe aangemoedigd, heeft terstond met ijver de zaak ondernomen. Van niet minder dan 36 verschillende prenten zijn binnen een kort tijdsbestek de houtgravures gereedgemaakt; in vele duizende bladen afgedrukt, en voor 't meerendeel reeds in den handel verkrijgbaar gesteld tot eenen prijs zóó gering, dat het begeerde voorwerp ook door de zwakste kinderhand bereikt kan worden.

Om al de leden der Maatschappij in de gelegenheid te stellen nader kennis te nemen van hetgeen mede in *hunner* naam beproefd wordt, heeft de uitgever zijnerzijds de 10 eerste nummers hun ten geschenke aangeboden. Eene kleine tegemoetkoming bij dit niet onbelangrijk offer van nagenoeg 150,000 bladen druks, scheen ons toe door de billijkheid gevorderd te worden, weshalve wij die verleend hebben krachtens de bevoegdheid ons bij art. 119, *e* der Wet toegekend. De Departementen zijn vervolgens uitgenoodigd de verspreiding en het gebruik dezer prenten in de school- en kinderwereld, vooral ook met het oog op de behoeften van Bewaarscholen, te bevorderen. Eene gelijke uitnoodiging is door ons gerigt aan het Nederlandsch Onderwijzers-Genootschap. Wij gevoelen ons verplicht, dit verzoek thans, te dezer plaatse, met beleefden aandrang te herhalen.

In een naburig Rijk, waar men den veelvermogenden invloed van goede prent-verteeldingen op de beschaving van het Volk zeer juist berekend heeft, worden onophoudelijk de meest voortreffelijke kunstvoortbrengselen tegen billijken prijs ten verkoop geboden; en acht 's Lands Hooge Regering het niet beneden zich, voor de volmaking en uitbreiding van dit hulpmiddel van opvoeding en onderwijs eenen ijver te betoonen, en daarvoor geldsommen ten beste te geven, die fabelachtig zouden schijnen, indien de zaak niet van algemeene bekendheid ware.

Onze Maatschappij is niet bij magte, en zij is er ook niet naar ingerigt, op zulke wijze van hare belangstelling te doen blijken. Maar zij vermag des te méér langs *andere* wegen, door tusschenkomst van hare alom verspreide Departementen. Indien deze zich, elk in zijnen kring, voor de aanprijzing van het gebruik der kinderprenten ook maar eene kleine moeite getroosten, zal er reeds veel gewonnen zijn. Van verscheidene Departementen hebben wij te dien aanzien eenige toezegging ontvangen. Alleen twee hebben bedenking gemaakt omtrent de betrekkelijke verdienste der hun bekende afdrukken, hetzij in de wijze van uitvoering, hetzij in de keuze der voorstellingen, of met betrekking tot de bijschriften. Waar het in onze magt staat de redelijke aanleiding tot zulke bedenkingen weg te nemen of te voorkomen, zal het aan verpligte zorg van onzen kant niet ontbreken; het is eene der voorwaarden van de overeenkomst met den uitgever, dat hij de drukproeven der achterevolgens uit te geven prenten aan ons oordeel onderwerpe. Maar het zal ook wel niet op nieuws behoeven opgemerkt te worden, dat de tusschenkomst der Maatschappij in dezen meer eene raadgevende dan gebiedende strekking heeft; en dat de

kunstregter, zal hij billijk zijn, zijne eischen niet al te hoog mag stellen, waar hij weet, dat voor het kunstproduct niet meer dan één cent geveerd wordt.

14. Ter voldoening aan art. 105 der Wet, zijn als naar gewoonte uit den bij ons voorhanden voorraad boekverzamelingen afgegeven aan de Departementen, die ze verlangden, hetzij voor de oprigting, hetzij tot uitbreiding of herstel van Volks-Leesbibliotheken.

Desgelijks zijn wij te gemoet gekomen aan de wenschen van andere Genootschappen, Besturen van liefdadige Stichtingen, Schoolbesturen en dergelijke corporatiën, zoo dikwijls zij voor Leesinrigtingen of Boekerijen ter dienste van minvermogenden eenige nuttige Werken begeerden.

Inzonderheid echter hebben wij van onze bevoegdheid gebruik gemaakt — ja — meenden wij zelfs daartoe verplicht te zijn, toen eenige dagen geleden de gunstige gelegenheid zich aanbood, om aan de bewoners van den Oranje-Staat en van de Transvaalsche Republiek, onze stamgenooten en taalverwanten aan gene zijde van den oceaan, van wie wij wisten hoe dringende behoefte zij hebben aan hulpmiddelen voor onderrigt en beschaving, een blijk te geven van welwillend hulpbetoon. De Heer Mr. C. HIDDINGH van Assen, gereed tot eene reize naar gindsche gewesten, heeft op zich genomen, de ruime verzameling, welke wij aan zijne zorg hebben toevertrouwd, hare bestemming te doen bereiken; en wij twijfelen niet, of men zal zoowel aan Bloemfontein als te Leijenburg, het weldadig geschenk van de stamverwante Hollandsche Stichting met groote erkentelijkheid ontvangen.

15. Aan de verspreiding van de geschriften der Maatschappij, door tusschenkomst van den boekhandel, wordt mede zorgvuldig de hand gehouden. De uitgevers, aan welke dit voor eigene rekening, maar ook tot eigen voordeel is opgedragen, hebben meermalen van ons de vergunning gevraagd en verkregen tot herdrukken van vroegere Werken. In 't afgeloopen jaar vergunden wij dit wederom ten aanzien van:

a. De Verklaring der Bergrede; *b.* De Vaderlandsche Geschiedenis; *c.* Het Dichtstuk: Een burgerlijk gezin; *d.* De Handleiding tot de kennis van den Aardbol; *e.* De Prijsverhandeling: Het Dorp aan Zee; *f.* De voorbeelden van Deugdzame Bedrijven, 1^e Stuk; *g.* De Prijsverhandeling over het vieren van den Zondag door J. WILDSCHUT, en *h.* De leerrijke keur uit FRANKLIN's Zedekundige Schriften.

Terwijl het alzoo blijkt, dat de Werken der Maatschappij nog altoos belangstellende koopers en lezers vinden, iets, dat haar wel niet anders dan aangenaam kan zijn, zoo volgt daaruit de verplichting van wèl toe te zien, dat die belangstelling geen' tegenstand ontmoete, en koop- en leeslust op de gemakkelijkste wijze en onder de minst bezwarende voorwaarden bevredigd worden. Wij stellen ons voor hierop bijzonder te letten, nu wij bij het eindigen der verbindtenis met een' der uitgevers, D. DU MORTIER EN ZOON, te Leiden, de noodige maatregelen voor het drukken en uitgeven van toekomstige Werken voorbereiden.

16. Aan de Vereeniging te Batavia, welke naar aanleiding van de vroegere betrekking van sommige harer leden tot onze Maatschappij, zich noemt DE Maatschappij: Tot Nut van 't Algemeen in Oostindië, hebben wij het besluit der vorige Algemeene Vergadering kenbaar gemaakt. Uit het daarop ontvangen antwoord is ons gebleken, dat de Vereeniging volhardt bij het voornemen van den aangenomen' naam te blijven voeren, en zulks met beroep op een besluit der Indische Regering; voorts dat zij het plan heeft, zich alsnog te kwijten van eene kleine geldelijke

verplichting jegens de algemeene Kas onzer Instelling, en het bedrag hiervan aan ons Departement te Batavia ter hand te stellen.

Terwijl wij de uitvoering van dit laatste, hoezeer dezerzijds niet gevergd, te gemoet zien, hebben wij het eerste voor kennisgeving aangenomen, zonder daarom de regtmaticheid der handelwijze toe te stemmen, doch ook zonder een' weinig goeds belovenden redetwist verder voort te zetten.

17. Bij gelegenheid van de algemeene audiëntie door Z. M. den Koning, onlangs wederom hier ter stede verleend, hebben wij, op gebruikelijke wijze, de betuiging van verschuldigden eerbied der Maatschappij herhaald, en in haren naam op nieuws de verklaring afgelegd, dat zij voortdurend gezind en bereid is, naar de mate harer kracht, ten nutte van het Vaderland werkzaam te blijven. Wij mogen vertrouwen, dat zoodanige gezindheid aan het geëerbiedigd hoofd van den Staat welgevallig zal zijn.

18. Eenigen tijd geleden ontvingen wij eene uitnoodiging tot medewerking, en vervolgens het prospectus voor een Tijdschrift, hetwelk den naam zal voeren van den Stichter onzer Maatschappij, en bestemd schijnt te zijn voor hare leden. Volgens bekomen inlichting is zoodanig prospectus, met bijgevoegde inteeckenlijsten aan alle Departementen aangeboden. Dit heeft enkele aanleiding gegeven om te vragen, of en in hoever het Hoofdbestuur geacht moest worden in deze onderneming betrokken te zijn, en of welligt het belang der Maatschappij daarmede gemoeid kon wezen? Op het zeer heusch schrijven namens de ons onbekende redactie van het Tijdschrift hebben wij zakelijk geantwoord, dat wij, zonder in eenige waardering van de onderneming te treden, alleen moesten doen opmerken, dat voor officiële berigten of mededeelingen, zoo als de redactie van ons verlangde, de Maatschappij in hare Jaarboeken een eigen orgaan bezit.

Wij herinneren dit te dezer plaatse enkel als feiten. Ongaarne evenwel zouden wij daarmede iets, hetzij ter gunste, hetzij ter ongunste der bedoelde onderneming willen gezegd hebben. De voorzigtigheid en de billijkheid verbieden zoowel het eene als het andere.

19. Door een onzer Departementen zijn wij in 't afgelopen jaar aangezocht geworden, om bij vernieuwing de stem der Maatschappij te doen hooren, bij gelegenheid, dat door de Regering andermaal eene Wet voor de inrigting van het Lager Onderwijs aan de Wetgevende Magt werd voorgesteld. Hadden wij alleen onzen warmen ijver voor hetgeen wij ten aanzien van Schoolwezen en Onderwijs nuttig en goed achten, mogen raadplegen; hadden wij, onbekommerd voor de gevolgtrekking, alleen onze persoonlijke overtuiging kunnen uitspreken, zeker zouden wij niet gearzeld hebben, den gegeven' wenk te volgen, ja — vermoedelijk dien wenk niet hebben afgewacht. Na zeer rijp beraad echter hebben wij daartoe geene vrijheid gevonden. Nu ongelukkigerwijze het onderzoek naar de beste grondslagen voor de Volksopvoeding in eene strijdsvraag van op elkaâr verbitterde partijen ontaard is; nu men uit elk woord over dit onderwerp, zij 't ook met de beste bedoeling gesproken, een voorwendsel neemt, om elkanders kerkelijke en staatkundige *vrijzinnigheid* of *regtzinnigheid* uit te monsteren, te bestrijden of aan te prijzen; nu meenden wij, zou een door ons geopenbaard gevoelen, zonder in het wezen der zaak eenig nut te stichten, voor de Maatschappij alleen het gevaar vermeerdert hebben, van in dien strijd gewikkeld, en ondanks haar zelve medegeslept te worden.

Dit gevaar — ja zelfs de geringste aanleiding daartoe zorgvuldig te ontwijken — hebben wij als Hoofdbestuurders, aan wie de belangen der Maatschappij zijn toevertrouwd, als onzen eersten pligt beschouwd; en wij hebben ons daarbij laten leiden door de vaste overtuiging, dat de getrouwe naleving van art. 3 van de Grondwet harer Instelling in deze dagen meer dan ooit eene voorwaarde tot haar levensbehoud uitmaakt.

Dan — hiermede achte men de Maatschappij niet tot volslagen werkeloosheid veroordeeld; in tegendeel, — zoo zij zich onthouden moet van alle partijkeuze, en daarom het terrein vermijdt waar met *woorden* gestreden wordt, vindt zij elders gelegenheid te over, om door de *daad*, liever dan door de afgetrokkene bespiegeling te toonen, hoe zeer het onderwijs, als algemeen volksbelang, haar ter harte gaat. De gedurige vermeerdering en volmaking der benoodigde hulpmiddelen voor het Onderwijs; de gewensche steun aan bekwame en welgezinde Onderwijzers te verleenen; de verbetering misschien hier en daar van schoollokalen; de uitbreiding en meer gezette behartiging van sommige leervakken; de oprigting welligt, indien het noodig blijkt, van modèlscholen, en meer andere, — het zijn alle zoo vele behoeften en oogmerken, die, onafhankelijk van theoretische beschouwingen en geschillen, geheel op praktisch gebied, kunnen bevredigd en bereikt worden.

Wij twijfelen niet of de Maatschappij zal dit wenschen en er bij voorkeur naar streven. De materiële kracht, die er toe vereischt wordt, spaart en verzamelt zij, sinds eenigen tijd, in hetgeen zij haar Schoolfonds noemt. De jongst aangenomen Wet heeft het bestaan van dit fonds nader bevestigd — het vaster nog dan vroeger aan de belangen van Schoolwezen en Onderwijs verbonden, en ons aanbevolen voor de gestadige uitbreiding te zorgen, door jaarlijks ten behoeve daarvan eene som in de Raming op te nemen. Dit laatste is ditmaal geschied tot een bedrag van *f* 8000, en alzoo op onbekrompener wijze, dan vroeger mogelijk was. Met deze bijvoeging is alsnu in het Schoolfonds voorhanden ruim *f* 20,000. Wij achten dit nog niet toereikende, om, althans zonder aantasting van kapitaal, en alleen met de vermoedelijke renten eenige degelijke en vruchtbelovende onderneming te beproeven. Bovendien schijnt het ook om andere redenen verkieslijk, voor het gebruik der verzamelde kracht een gunstiger tijdstip af te wachten.

Zoodra de grond dezer beide bedenkingen zal zijn weggeruimd, zullen wij niet in gebreke blijven, overeenkomstig art. 115 der Wet, een plan voor het doeltreffend gebruik van het Schoolfonds aan de Algemeene Vergadering voor te dragen.

20. Van ons geldelijk beheer heeft de Departementale Commissie, ten vorigen jare tot dit einde benoemd, in bijzonderheden kennis genomen. Na zich door inzage der overgelegde bescheiden verzekerd te hebben, dat inkomsten en uitgaven, binnen de perken der voorafgaande Raming, behoorlijk verantwoord waren, heeft de Commissie niet gearzeld de gebruikelijke kwijting te verleenen, en daarvan te doen blijken door een proces-verbaal van hare bevinding, en door onderteekening van de haar aangeboden rekening.

Dezelfde Commissie heeft, in den geest van art. 43 der Wet, zich onledig gehouden met het kiezen van Beoordeelaars voor verwachte prijsantwoorden, en ook daarvan het vereischte proces-verbaal ons ter hand gesteld.

De Begroting van middelen en behoeften of vermoedelijke uitgaven voor het tegenwoordig dienstjaar, is door ons opgemaakt op de grondslagen, daarvoor bij de Wet aangewezen. Voor zooveel de grens van sommige uitgaven niet door eenig

voorafgaand besluit der Algemeene Vergadering is bepaald, of uit eenig Wetsartikel voortvloeit, zijn de verdere uitgaven geraamd naar het gemiddelde bedrag van gelijksoortige uitgaven, gedurende de tien jongstverloopen jaren.

Onder toepassing van dit stelsel en van enkele bijzondere maatregelen van administratie, die in den overgang van eene vroegere Wetgeving tot eene latere niet gemist konden worden, zijn de behoeften, met inbegrip der Reserve, die de Wet telken jare als bij voorraad ter zijde gelegd wil hebben, geraamd op een bedrag van nagenoeg *f* 77,000. Deze behoeften zullen in alle ruimte kunnen bestreden worden door het aanzienlijk batig saldo der afgesloten Rekening; door de renten van het vaste fonds der Maatschappij, en door de quota of bijdragen der Departementen, welke ook deze reis de geringe som van *f* 2 per lid niet zullen overschrijden. Daarna blijft er alsnog een klein overschot beschikbaar van *f* 5000, omtrent welks bestemming wij zoo straks aan de Vergadering eene voordragt hopen te doen.

In de *financiële* gesteldheid der Maatschappij, op zich zelve beschouwd, vinden wij derhalve geenerlei teeken van kwijning of verval, maar veeleer blijken van voorspoed en alle waarborgen van gerustheid voor de toekomst. Van die zijde staat het organisme onzer Vereeniging op vaster grond dan ooit; het is zelfs bestand tegen het verlies van enkele materiële steunsels. Maar kan ditzelfde ook gezegd worden ten aanzien van hare *zedelijke* gesteldheid? Is niet misschien de broederlijke eensgezindheid, die nu weldra drie vierden eener eeuw geleden, de vrome Vadersen de handen in elkaâr deed slaan, om een werk der liefde te stichten, — is niet misschien die eensgezindheid hier en daar in hare weldadige werking eenigzins gestoord? Wij mogen het niet ontkennen. Voor een min gunstig verschijnsel het oog te sluiten, of het hier geheel te verzwijgen ware te kort gedaan aan het regt der Geschiedenis. Dan — wij haasten ons terstond er bij te voegen: hoezeer de opmerking van dat verschijnsel ons heeft bedroefd, wij zijn daardoor niet ontnoedigd, of geschokt in ons vertrouwen. Een verschil van meening omtrent de keuze van middelen of wegen mogen de wélgezinde medearbeiders aan de gemeenschappelijke taak voor een oogenblik van elkaâr verwijderen, zulk eene verwijdering kan niet van langen duur zijn. De spoedig weér ontwaakte behoefte aan éénstemmigheid, en het verlevendigd besef, dat alléén *daár* door het schoone gebouw, de vrucht van 71-jarigen arbeid, verder opgetrokken en voltooid, maar bovenal *beschermd* kan worden tegen den vijand, die van elders dreigt, — *die* behoefte en *dat* besef dringen met onweérstaanbare kracht, en doen het tijdelijk verschil van meening gereedelijk plaats maken voor het inzicht van hóóger belang.

Zoodanig inzicht mag men nu reeds onderstellen bij *velen*; en dáárop vestigen wij onze hoop voor de toekomst. Het slotwoord van ons gebruikelijk verslag zij alzoo een woord van bemoediging en vertrouwen. Het vinde weérklank in de eerlijke harten van hen die het hooren, en drage gezegende vrucht voor haar, die boven alles ons dierbaar is!

Wij zijn als Broeders opgekomen tot het 71ste verjaarfest van NIEUWENHUIJZENS Stichting! Dat van elk onzer, even als van den grondvester van ons broederverbond gezegd worde: “Hij is gekomen — niet om af te breken en te verstoren, — maar om op te bouwen en uit te breiden het werk der Liefde!”

Zoo zij 't!

EDELMOEDIGE BEDRIJVEN.

Het ligt in de bedoeling der Maatschappij, om aan hen, die door edelmoedige daden zich hebben onderscheiden, eenig blijk van welgevallen te geven, en hunne namen en bedrijven in hare Jaarboeken te herinneren. Volgens gebruik geschiedt dit laatste voor een gedeelte met nadere omschrijving dier daden, voor een ander deel bij wijze van herinnering in tabellarischen vorm. De onderstaande mededeelingen hebben deze strekking.

1.

Schipper JAN GABRIËLS JELSEMA, van *Usquerd*, oud 28 jaar, komt den 22sten Mei, 1854, met zijne bevrachte schuit bij de klapbrug te *Bedum*, en ziet een 6-jarig kind in het water liggen. De schuit aan zijn' makker overlatende, springt hij onverwijd te water, en haalt, met veel moeite en groot levensgevaar, daar hij niet kan zwemmen, het reeds zinkend kind van onder een schip, waar het water toen p. m. 3½ Nederl. el diepte had.

Het kwam ons voor, dat de zelfopoffering van genoemden braven man met de ZILVEREN MEDAILLE moest erkend worden.

2.

In den laten avond van den 24sten December, 1853, wordt de landman ALBERTUS VERHOEF, te *Thamen aan den Amstel*, door een luid hulpgeroep verontrust; dadelijk snelt hij met eene lantaarn naar buiten en gelast zijn' knecht, hem met eene ladder en lijn te volgen. Het geroep kwam uit de *Zijdelmeer*, onder genoemde gemeente, een water 250 voet breed en 10 à 12 voet diep. VERHOEF laat de ladder op het ijs brengen; bindt zich vast aan de lijn; begeeft zich naar de plaats des ongeluks, en ziet bij het licht der lantaarn twee knapen, van wie de een reeds gezonken was en de ander zich nog aan hunne slede vastklemde. Met veel moeite, kloek beleid en eigen levensgevaar ontrukte hij beiden achtereenvolgens aan een' anders gewissen dood, ook door hen in zijne woning te doen verplegen, en hun de noodige geneeskundige hulp te doen toekomen.

De redder is van eene zwakke gezondheid, hetgeen de waarde van zijne daad niet weinig verhoogt. Wij aarzelden dus niet hem de ZILVEREN MEDAILLE te doen aanbieden.

3.

Den 26sten April, 1854, valt, te *Enkhuizen*, een 8-jarig kind in een 25 voet breed en ruim 6 voet diep water. Men tracht het te redden, doch vruchteloos. J. D. DE HARDER, oud 41 jaar, stuurman van eene haringbuis, koortsig en in zijne woning te bed liggende, hoort het hulpgeroep, staat terstond op, en snelt, maar half gekleed, naar buiten. Men wijst hem het reeds zinkend kind, en zonder aarzelen springt hij het na en ontrukte het aan den dood.

Deze redding kostte den braven bedrijver eene zware en langdurige ziekte, zoodat hij zelfs vijf maanden daarna zijn beroep nog niet kon hervatten, en zich daardoor van goede verdiensten verstoken zag.

Gaarne hebben wij aan DE HARDER de ZILVEREN MEDAILLE toegewezen.

4.

Bij de Rijnbrug, te *Arnhem*, baadden zich, op den 4^{den} Julij, 1854, een viertal jongens. Een lunner, oud 9 jaar, waagt zich te ver, en zinkt in eene 10 à 12 voet diepe kolk, waarop de overige een hulpgeschrei aanheffen, dat gehoord wordt door JAN RUIGROK, oud 30 jaar, zelf man en vader van vier kinderen, conducteur eener diligence, waarmede hij juist van *Nijmegen* kwam aanrijden. Onder het rijden springt hij van den bok, en zonder te kunnen zwemmen dadelijk den knaap na, dien hij alleen met de meeste inspanning en eigen levensgevaar, daar hij de diepte van het water niet kende, aan wal bragt, alwaar de reeds bewusteloze drenkeling weldra weder is bijgekomen.

Men beval ons den braven en oppassenden redder zeer ter bekrooning aan; doch ook zonder dat, achtten wij zijn bedrijf de ZILVEREN MEDAILLE allezins waardig.

5.

Den 5^{den} April, 1854, bij zeer onstuimig weder, slaat, in *Suriname*, aan de zeekust eene boot, waarin de gezagvoerder van den Rijks-schoener *Henriette Elisabeth* en vier matrozen, om, en geraken die personen alzoo in groot levensgevaar. Nadat zij een uur lang aan de sloep zich vastgeklemd hadden, werden zij door de zeeboot eener plantaadje gered.

Dat het bedoelde levensgevaar inmiddels den dood niet ten gevolge had, is voorkomen geworden door een' der vermelde matrozen, genaamd ALBERTUS, een' braven en moedigen slaaf, die, zonder te kunnen

zwemmen, beleid aan groote zelfopoffering paarde, om zijne lotgenooten tot op hunne redding bij het leven te bewaren.

De Heer Gouverneur der Kolonie heeft, na berigt, ten aanzien van ALBERTUS, ook te zijner vrijmaking, de gunstigste besluiten genomen; terwijl wij vermeenden, den redder, ter erkenning van zijn bedrijf, te moeten toewijzen de ZILVEREN MEDAILLE, benevens f 40.

6.

Den 8sten December, 1854, komt van *Genemuiden* een schip, beladen met turf, en bemand met een schipper en diens knecht, tusschen *Enkhuizen* en *Urk*, toen een vliegende storm de bemanning met hevigen schrik doet ontwaren, dat, door de sterke slagzeeën, het schip lek is geworden.

Natuurlijk wendt men (hoe moeijelijk dit valle) alles aan, om het lek te stoppen, en alzoo het schip boven water te houden; doch te vergeefs: het zinkt al dieper en dieper, en de schepelingen zijn der wanhoop nabij.

Wie beschrijft derhalve hunne vreugde, toen zij in deze hagehelijke oogenblikken een schip zien, dat hun noodsein beantwoordt? Op dit schip zijn KLAAS ROLLE, zelf man en vader, zijn knecht, DIRK BOOT, en zijn schoonvader, KLAAS BOOT, insgelijks man en vader, die, ondanks eigen levensgevaar, tot redding komen opdagen.

Onderscheidene stoute en gevaarvolle pogingen worden door de genoemden, van welke schipper ROLLE zijn zwaar beladen vaartuig er aan waagt, te werk gesteld; eindelijk zien zij den door hen betoonden moed, beleid en zelfopoffering bekroond door de redding der beide ongelukkigen, juist nog tijdig genoeg; want na tien minuten was het wrak in de diepte verdwenen.

Wij hebben niet gearzeld het kloek bedrijf van deze personen te erkennen door de toewijzing van de ZILVEREN MEDAILLE aan Schipper ROLLE, en de BRONZEN MEDAILLE aan ieder van zijne wakkere medestanders.

7.

Op den 28sten November, 1854, des middags, ontvangt men te *Brielle* berigt, dat het Engelsche stoomschip *Earl of Douglas* tegen de *Westplaat* is aan den grond geraakt. Onmiddellijk snelt men toe, en ziet, dat het schip in de branding en hooge zee zich in een' allergevaarlijksten toestand bevindt. De reddingboot der Z.-H.-Redding-Maatschappij wordt dus te water gebragt, en de bemanning roeit naar het schip om bijstand te bieden. Men verneemt echter, dat de schepelingen geene hulp verlangen, en niemand van boord wil; zoodat de boot weder geborgen wordt, en de hulpvaardige manschap des avonds naar *Brielle* terugkeert.

Gedurende den nu volgenden nacht groeit de wind tot storm, en bemerkt men des morgens, dat het stoomschip reeds tot aan het dek onder water is. Andermaal wordt daarom de reddingboot geredge maakt, om, zoo mogelijk, de aan boord zijnde menschen te redden. Men gaat en spant alle krachten in; doch de boot raakt vol, en moet weder naar het strand terug. Zij, die dit ondernamen, waren: ARIJ BORSTLAP, I. z., lid onzer Maatschappij, als schipper, en J. VAN GIJN, P. HORDIJK, A. ERKELENS, KLAAS TERMIJN en LEENDERT BORSTLAP, A. z., als roeijers.

Nu de storm steeds toeneemt, besluit men de boot op een' wagen te plaatsen, haar zoo naar de *Westplaat* te brengen, en te beproeven haar op een geschikt punt aldaar te water te laten. A. BORSTLAP roept de benoedigde bemanning op; doch algemeen verklaart men, dat het niet mogelijk is, door de hevige zee en branding het schip te bereiken.

Op herhaalden aandrang echter, en diep bewogen met het lot der ongelukkigen, die men door een' kijker in zoo grooten nood ziet, gaan vrijwillig in de boot de genoemde A. BORSTLAP, K. TERMIJN en L. BORSTLAP, en met hen ARIJ SCHAAP, PIETER DEN HARDER, HENDRIK WITTE en SIMON FASOL. Dezen mogt het, door kloek beleid en herhaalde inspanning van krachten, gelukken, na een' togt van ruim twee uren, hunnen moed en zelfopoffering bekroond te zien, door het schip nabij te komen, en twee vrouwen, drie kinderen en twee mannen behouden aan wal te brengen. Vroeger waren de overige schepelingen met de eigene reddingbooten (te klein voor hen allen) gered.

Getroffen door de vermelde pogingen, hebben wij gaarne aan schipper BORSTLAP de ZILVEREN MEDAILLE, en VIJF GULDEN aan ieder der overige genoemden toegekend.

8.

Den 9^{den} Augustus, 1854, baden en zwemmen drie knapen, aan *de Helder*, in een zeer breed en diep water, met vrij steile kanten. Een hunner, een jongeling van 15 jaar, door de kramp bevangen, zinkt weg in de diepte, en zijne makkers roepen om hulp. Dit geroep wordt vernomen, onder anderen, door SIJTSO LEOPOLD, oud 41 jaar, Rijks-ambtenaar aan *de Helder*, die gehoord of vermoed hebbende wat gebeurd is, dadelijk toesnelt. Hij ziet nog even het hoofd van den zinkenden knaap, en onverwijd ontdoet hij, onder het loopen, zich van jas, laarzen en horologie, springt vervolgens vlug en vaardig in het water, en bereikt, na tweemaal gedoken te hebben, den drenkeling, die hem zeer belemmert. Met veel moeite brengt hij dezen echter, hoewel bewusteloos, aan wal, waar hij hem, na herhaald aangewende gepaste middelen, weder bijbrengt.

De bedrijver, gehuwd, ijverig en trouw in zijn beroep, heeft vroeger meermalen proeven geleverd van moed en zelfopoffering; zelfs reeds op zijn 16^e jaar, bij gelegenheid van een brand. Het kwam ons voor, dat hem de ZILVEREN MEDAILLE moest worden aangeboden.

9.

Aan het veer van den tol onder *Nieuw-Beijerland*, bij *Oud-Beijerland*, komen, op den 20sten Januarij, 1855, drie personen, om overgezet te worden. Op hun geroep verschijnt de veerman met zijn broeder in eene boot, waarin eerstgemelden zich begeven, doch weldra geraken zij in het ijs van het zeer breede en diepe water bezet. Iemand ziet dit, en haalt hulp, die hij vindt in JILLIS SCHIPPER, Wz., conducteur op eene stoomboot, KLAAS GROEN, koopman, AALBERT en JAN DEN BOER, veerlieden, JACOB BLOM, stuurman, CORNELIS BRUSSAARD, varensgezel, en KORNELIS MEINSTER, schippersgezel, allen van *Oud-Beijerland*. Deze begeven zich, bij beurten, met hun viere in eene boot, om de ongelukkigen te bereiken, en hun bijstand te bieden. Tot vier of vijf keeren blijkt het vruchteloos te zijn. Evenzeer is het te vergeefs, dat touwen, den diep in het ijs bezetten toegeworpen, en door hen vastgemaakt, weder aan wal gebracht en aan twee paarden gespannen, hen, door deze getrokken, uit hunnen gevaarvollen toestand zouden kunnen redden. De boot vordert steeds weinig. Eindelijk gebruikt men ladders, om langs deze de bewuste personen te behouden, doch dat is zeer hagehelijk, daar de ladders op zwak ijs moeten rusten. Het gelukt echter, en de redders smaken het genoeg, vijf menschen, die ruim tien uren in het ontzettendst levensgevaar hadden verkeerd, door onvermoeide inspanning behouden aan wal te brengen.

Aan den conducteur SCHIPPER hebben wij de ZILVEREN, en aan ieder der overige genoemden de BRONZEN MEDAILLE toegekend.

10.

Den 24sten October, 1854, valt, te *Velzen*, een 9-jarig kind in een 40 el breed en 10 voet diep zeer modderig water. Dit ziet een man, die echter, zonder hulp te kunnen of te durven bieden, eenige minuten verder gaat, en aldaar het ongeluk in eene boerenwoning kenbaar maakt. De dienstmaagd van dit huis, oud 22 jaar, genaamd DUIF KNAAP, begeeft zich toen dadelijk naar de plaats des ongevals, en voorts, zonder te kunnen zwemmen, te water. Zij heeft het geluk het kind, dat met het hoofd reeds in den modder stak, boven water, en daar zij zelve met haren last in den modder zakte, met behulp van den gemelden man, die haar weder gevolgd was, aan wal te brengen. Het knaapje echter geheel bewusteloos zijnde, wordt naar de genoemde boerenwoning vervoerd, en hier is het, dat genoemde dienstmaagd onvermoeid alle gepaste middelen tot zijn behoud aanwendt, en het onbeschrijfelijk genoeg smaakt, dat het kind, weder bijgekomen, aan zijne bedroefde ouders behouden kan worden teruggegeven.

Wij waren getroffen door het bedrijf van dit moedige meisje, dat de zwakheid van hare sekse als 't ware vergeten had. Volgaarne bestemden wij voor haar de ZILVEREN MEDAILLE, benevens TIEN GULDEN tot erkentenis van hare edele daad.

11.

In de maand December des voorgaanden jaars had, te 's *Gravenhage*, in zeker huis, eene kruidontploffing plaats. Dit ongeval vernemen PIETER VROLIK, oud 30 jaar, keurmeester van de visch, JOHANNES JOSEPIUS JACOBUS ZWENNIS, oud 26 jaar, loodgieter, JOHANNES WELAND, oud 33, en GILLIS VAN HOEPEN, oud 37 jaar, beiden dienaars van politie, alsmede PIETER VAN WIJK, oud 48 jaar, commissaris van de Turfmarkt, allen te 's *Hage* woonachtig. Dadelijk, zonder te bedenken, dat, gelijk het algemeene gerucht liep, in het huis een groote voorraad van kruid nog aanwezig is, en er dus alligt eene tweede ontploffing zou kunnen volgen, gaan zij, terwijl reeds stukken van de zolderingen neêrvallen, er binnen, om, zoo mogelijk, de bewoners (man, vrouw, drie kinderen en de dienstbode) te redden. Deze bevonden zich in den deerlijksten toestand, en als 't ware in een vuurgloed, met bijna geheel verbrande kleederen, en schier onkenbaar door ontzettende brandwonden. In weêrwil der vermelde dreigende gevaren, is het den genoemden personen, die door den kruiddamp bijna niets konden onderscheiden, gelukt, al de bewoners uit het huis te dragen en in veiligheid te brengen, hoewel, tot hunne grievende smart, alleen de vrouw en één der kinderen de ramp hebben mogen overleven.

Zooveel onverschrokkenheid, door deze edele menschevrienden betoond, behoorde, onzes inziens, erkend te worden met het aanbod, voor ieder hunner, van de ZILVEREN MEDAILLE, waarbij wij voor elk der vier eerstgemelden TIEN GULDEN voegden.

12.

Vier knapen, van 8, 10, 12 en 18 jaar, geraken, op den 25sten Mei, 1854, te *Leiden*, in den vrij diepen Singel, waarbij die van 8 jaar al spoedig zinkt. Een kanonnier, te genoemder stede, genaamd HENDRIK VASTENBURG, oud 45 jaar, ziet dit, en aarzelt niet, hoewel onbedreven in 't zwemmen de knapen na te springen, met het gelukkig gevolg, dat hij hen allen redt.

Wij vermeenden den wakkere en moedigen krijgsman te moeten vereeren met de ZILVEREN MEDAILLE, en daarmede zijn gevaarvol bedrijf te erkennen.

13.

Des avonds van den 29^{en} Mei des verleden jaars, valt, te *Leiden*, een 9-jarig meisje in de Groen-hazengracht, en is reeds zinnende, toen JOH^s. HERM^s. EMBROEK, oud 41 jaar, adjudant-onderofficier in gemelde stad, niet draalt, geheel in uniform gekleed, haar na te springen, en alzoo te redden. Dat hij niet kan zwemmen heeft het gevaarlijke zijner daad niet weinig vermeerderd.

Ook voor dezen hulpvaardigen militair bestemden wij de ZILVEREN MEDAILLE.

14.

In den laten duisteren avond van den 14^{den} November, 1854, valt, te *Leiden*, een man in de vrij diepe *Mare*. Hij zou verdronken zijn, zoo niet de Heer JACOBUS VAN KAATHOVEN, oud 24 jaar, candidaat in de Medicijnen aan de Leidsche Hoogeschool, onverwijd hem ware nagesprongen. Geheel gekleed, en ondanks de duisternis en de diepte van het water, mogt hij er in slagen, den man naar den kant te brengen. Aldaar echter geen' grond voelende, om zijnen last op den vasten wal te heffen, had hij hiertoe hulp noodig, die hem dan ook werd toegebracht.

Wij besloten zonder aarzelen, den moedigen, menschlievenden jongen man de ZILVEREN MEDAILLE te doen toekomen.

15.

Den 2^{den} Julij des voorgaanden jaars valt, te *Middelburg*, van eene brug een 14-jarige knaap in een 12 voet diep water. Velen schieten hierop toe; doch geen hunner schijnt de redding te durven wagen, toen eensklaps de Heer ZACHARIAS SNIJDER, oud 61 jaar, lid van de Provinciale Staten van *Zeeland* en van den Gemeenteraad te *Middelburg*, zijne nabijgelegene woning uitsnelt; zich dadelijk van zijne bovenkleeding ontdoet, en van de brug in het water springt. Hij bereikt aldra den reeds zinkenden jongen, en brengt hem, al zwemmende, behouden aan wal.

Het kloek bedrijf, op zoo gevorderden leeftijd, van den Heer SNIJDER scheen ons toe door het aanbod der ZILVEREN MEDAILLE te moeten erkend worden.

16.

Laat in den avond van den 12^{den} Februarij, 1855, is op de *Waal*, achter de Stadskraan te *Nijmegen*, bij felle vorst, ijsgang, hevigen wind en hoogen waterstand, een persoon uit het ijs gered door JOHAN CAREL REISCH, commies bij de Plaatselijke Belasting te genoemde stede. Nadat hij eerst te vergeefs getracht had den man al kruipende te bereiken, trekt hij zijn' jas uit, en werpt dien tot vier reizen den drenkeling toe, die den jas, toen hij hem kon vatten, met zooveel geweld grijpt, dat nu beiden in levensgevaar geraken. Des bedrijvers betoonde moed en beleid zouden derhalve vruchteloos geweest zijn, hadden niet eenige lieden hem vastgehouden, waardoor de man van een' anders gewissem dood is gered geworden.

Wij erkenden te zeer het gevaar, den redder door zijne edelmoedige pogingen overkomen, om hem niet gaarne de ZILVEREN MEDAILLE toe te wijzen.

17.

Bij *Tiel* valt op den 27sten Augustus, 1854, eene vrouw van een schip in de rivier de *Waal*, aldaar zeer diep, terwijl er een sterke stroom gaat. De Heer LAMBERTUS DE RUIJTER, oud 56 jaar, koopman te *Tiel*, verneemt het ongeval, en gaat ter redding van de vrouw te water. Na eenige inspanning en eigen levensgevaar, bereikt hij haar, en geeft alzoo ook aan anderen gelegenheid, om met hem de ongelukkige behouden op het schip terug te brengen.

Den 16^{den} April, 1855, valt te *Tiel* het 5-jarig dochttertje van gemelde vrouw al spelende in de haven en zinkt in de diepte weg. De genoemde Heer DE RUIJTER bemerkt dit naauwelijks, of hij spoedt zich naar de plaats des gevaars; werpt zich geheel gekleed in het water; grijpt het kind, en brengt het behouden aan wal. Dit kostte, door den steilen kant, veel inspanning en moeite; terwijl en zijne gevorderde jaren, en zijne zwaarlijvigheid, bij dikke winterkleeding, dat moeilijke en gevaarlijke niet weinig vermeerderden.

Reeds zeer vele malen heeft de bedrijver zich door meestal gevaarlijke reddingen onderscheiden, zonder dat hij, bij zijne zedigheit, evenmin als van deze beide, eenige melding maakte, of daarvoor eenig bewijs van erkentenis ontving.

Wij vereerden de aanhoudende menschenliefde en zelfopoffering, reeds op zijn 16^e jaar betoond, van den Heer DE RUIJTER, en niet minder zijne loffelijke zedigheit; weshalve wij hem volgaarne de ZILVEREN MEDAILLE hebben doen aanbieden.

N A M E N VAN HEN, DIE ZICH ONDSCHIEDEN HEBBEN.	EEREBLIJKEN.	AARD DES BEDRIJFS.	WAAR EN WANNEER DE DAAD IS BEDREVEN.	DOOR WIE DE AANGIFTE IS GESCHIED.
Gijsbertus van der Sluis.....	Bronzen Medaille.....	Redding uit 't water.	Haarlem, 20 Maart,.....1854.	Departem. Haarlem.
Jan Gabriëls Jelsema.....	Zilveren Medaille.....Item.....	Bedum, 22 Mei,....."Bedum.
Jan Verschoor.....	f 10.—.....Item.....	Krimpen a/d Lek, 11 Junij,....."Krimp. a/d Lek.
Leonardus Johannes v. Bohemen.	Bronzen Med. en f 5.—.....Item.....	Dordrecht, 29 Mei,.....1853.Dordrecht.
Nicolaas van Dalen.....	Bronzen Med. en f 5.—.....Item.....	" 4 Junij,.....""
Jan Smits.....	Bronzen Med. en f 5.—.....Item.....	" 23 Julij,.....""
Gerardus Corijnus.....	Bronzen Med. en f 5.—.....Item.....	" 28 Augustus,.....""
Sijbe Johannes Heijdinga.....	Bronzen Med. en f 5.—.....	Redding uit 't ijs....	Dragten, 25 December,....."Dragten.
Sipke Thomas de Jong.....	f 5.—.....Item.....	" " ".....""
Gerrit Groeneweg, Gz.....	Bronzen Medaille.....	Redding uit 't water.	Schiedam, 31 Mei,.....1854.Schiedam.
Albertus Verhoef.....	Zilveren Medaille.....	Redding uit 't ijs....	Thamen a/d Amst., 24 Dec., 1853.Thamen a/d Amst.
Hubertus Meijers.....	f 5.—.....	Redding uit 't water.	Geertruidenberg, 16 Julij, 1854.Geertruidenberg.
J. D. de Harder.....	Zilveren Medaille.....Item.....	Enkhuizen, 26 April,....."Enkhuizen.
Jan Buisland.....	f 5.—.....Item.....	" 21 Julij,.....""
Reinder Cornelis de Vries.....	f 10.—.....Item.....	Meppel, 18 September, 1853.Meppel.
Cornelis Pekaar.....	Bronzen Medaille.....	Redd. van verdrinken.	Bij IJerskendam, 1 Febr., 1854.Krabbendijke.
Philippus Pekaar.....	Bronzen Medaille.....Item.....	" " ".....""
Pieter Vergonet.....	Bronzen Medaille.....	Redding uit 't water.	Leeuwarden, 28 Julij,....."Leeuwarden.
Jan Ruigrok.....	Zilveren Medaille.....Item.....	Arnhem, 4 Julij,....."Arnhem.
Martinus van Zurk.....	Bronzen Medaille.....Item.....	Haarlem, 3 Junij,....."Haarlem.
Dingeman Timmermans.....	Bronzen Med. en f 10.—.....Item.....	Zierikzee, 6 September,....."Zierikzee.
Pieter Nat.....	Bronzen Med. en f 5.—.....Item.....	Oostgraftdijk, 12 October,....."Westgraftdijk.
Jan van Besey.....	Bronzen Med. en f 5.—.....Item.....	Oud-Beijerland, 27 Mei,....."Oud-Beijerland.
Albertus.....	Zilveren Med. en f 40.—.....	Redd. van verdrinken.	Suriname, 5 April,....."(Algemeen).
Roelof Gerbens Nijdam.....	Bronzen Medaille.....	Redding uit 't water.	Leeuwarden, 1 November,....."Leeuwarden.
Lambertus Frens.....	f 10.—.....Item.....	Breda, 10 November,....."Breda.
A. Hamels.....	f 5.—.....Item.....	" 20 Augustus,.....""
G. Brandewijk.....	f 10.—.....Item.....	Sliedrecht, 20 October,....."Sliedrecht.
Klaas Rolle.....	Zilveren Medaille.....	Redd. van schipbreuk.	Tuss. Enkh. en Urk, 8 Dec.,....."Grootebroek.
Dirk Boot.....	Bronzen Medaille.....Item.....	" " ".....""
Klaas Boot.....	Bronzen Medaille.....Item.....	" " ".....""
Jan Veersing.....	Bronzen Medaille.....	Redding uit 't water.	Enkhuizen, 22 Augustus,....."Enkhuizen.
Sijtso Leopold.....	Zilveren Medaille.....Item.....	De Helder, 9 "....."De Helder.
Jillis Schipper, Wz.....	Zilveren Medaille.....	Item v. person. in 't ijs bezet.	Onder N.-Beijerl., 20 Jan., 1855.Oud-Beijerland.
Klaas Groen.....	Bronzen Medaille.....Item.....	" " " ".....""
Aalbert den Boer.....	Bronzen Medaille.....Item.....	" " " ".....""
Jan den Boer.....	Bronzen Medaille.....Item.....	" " " ".....""
Jacob Blom.....	Bronzen Medaille.....Item.....	" " " ".....""
Cornelis Brussaard.....	Bronzen Medaille.....Item.....	" " " ".....""
Kornelis Meinster.....	Bronzen Medaille.....Item.....	" " " ".....""
Duif Knaap.....	Zilveren Med. en f 10.—.....	Redding uit 't water.	Velzen, 24 October,.....1854.Beverwijk.
Pieter Jansz. Dijkman.....	Bronzen Medaille.....Item.....	Beverwijk, 6 November,.....""
Take Martens de Vries.....	f 5.—.....Item.....	Meppel, 24 Augustus,....."Meppel.
Johannes Touw.....	Bronzen Medaille.....	Item v. person. in 't ijs bezet.	Tuss. Goesen Berg. o/d. Zoom, 18 Jan., 1855.Bergen op d. Zoom.
Christiaan Willems.....	Bronzen Medaille.....Item.....	" " " ".....""
Gerrit de Jager.....	Bronzen Medaille.....Item.....	" " " ".....""
Andries Touw.....	Bronzen Medaille.....Item.....	" " " ".....""
Arij Borstlap, Lz.....	Zilveren Medaille.....	Item van schipbreuk.	Westpl. bij Brielle, 29 Nov., 1854.Brielle.
J. van Gijn.....	f 5.—.....Item.....	" " " ".....""
P. Hordijk.....	f 5.—.....Item.....	" " " ".....""
A. Erkelens.....	f 5.—.....Item.....	" " " ".....""

N A M E N VAN HEN, DIE ZICH ONDSCHIEDEN HEBBEN.	EEREBLIJKEN.	A A R D DES BEDRIJFS.	WAAR EN WANNEER DE DAAD IS BEDREVEN.	DOOR WIE DE AANGIFTE IS GESCHIED.
Klaas Termijn.....	f 5.—.....	Redd. van schipbreuk.	Westpl. bij Brielle, 29 Nov., 1854.	Departem. Brielle.
Leendert Borstlap, Az.....	f 5.—.....Item.....	" " " " ".....	"....."
Arij Schaap.....	f 5.—.....Item.....	" " " " ".....	"....."
Pieter den Harder.....	f 5.—.....Item.....	" " " " ".....	"....."
Hendrik Witte.....	f 5.—.....Item.....	" " " " ".....	"....."
Simon Fasol.....	f 5.—.....Item.....	" " " " ".....	"....."
Huibert Verbruggen.....	Bronzen Med. en f 5.—.	Redding uit 't water.	Sliedrecht, 20 Mei,.....1855.Sliedrecht.
J. G. Förk.....	Bronzen Med. en f 5.—.Item.....	Deventer, 26 October,....1854.Deventer.
M. Guldemond.....	Bronzen Med. en f 10.—.Item.....	Hillegommerbeek, 8 Junij,....Bennebroek.
Nicolaas Bosman.....	Bronzen Med. en f 5.—.Item.....	's Gravenhage, 26 Junij,....'s Gravenhage.
Mattheus Adrianus Kocns.....	f 5.—.....Item.....	" 19 Julij,....."
Bertus Swijs.....	f 5.—.....Item.....	" 28 Mei,....."
Pieter de Raad.....	f 5.—.....Item.....	" 28 April,....."
Joseph, Albert, Johann, Lalarge.	f 10.—.....Item.....	" 3 Augustus,....."
Dirk Weimar.....	f 5.—.....Item.....	" in "....."
Salomon Blok.....	Bronzen Med. en f 5.—.Item.....	" 16 "....."
Hendrik Franciscus Pens.....	Bronzen Med. en f 3.—.Item.....	" 6 Septemb.,....."
Petrus Hendricus Heijmen.....	f 5.—.....Item.....	" 22 Novemb.,....."
Pieter Vrolik.....	Zilveren Med. en f 10.—.	Redd. van personen uit een huis, waarin eene kruid- ontploffing had plaats ge- had.	" in Decemb.,....."
Johann. Joseph, Jacob, Zwennis.	Zilveren Med. en f 10.—.Item.....	" " "....."
Johannes Weiland.....	Zilveren Med. en f 10.—.Item.....	" " "....."
Gillis van Hoepen.....	Zilveren Med. en f 10.—.Item.....	" " "....."
Pieter van Wijk.....	Zilveren Medaille.....Item.....	" " "....."
Johannes Arent Felix.....	Bronzen Med. en f 5.—.	Redding uit 't water.	Gouda, 7 Julij,.....Gouda.
Lieve Belonje.....	Bronzen Med. en f 5.—.Item.....	" 25 "....."
Johannes Fortuijn.....	Bronzen Med. en f 5.—.Item.....	" 9 Augustus,....."
Johannes Stellenaar.....	Bronzen Med. en f 5.—.Item.....	" 12 November,....."
Adriaan Husselson.....	Bronzen Med. en f 5.—.Item.....	" 14 September,....."
Marinus Ruis.....	Bronzen Med. en f 5.—.Item.....	" 30 Januarij,....1855."
Cornelis Kroon, Jz.....	Bronzen Med. en f 5.—.Item.....	" 5 Maart,....."
Cornelis Vos.....	Bronzen Med. en f 5.—.Item.....	" "....."
Lieve van der Linden.....	Bronzen Med. en f 5.—.Item.....	" 30 "....."
Hendrik Vastenburgh.....	Zilveren Medaille.....Item.....	Leiden, 25 Mei,.....1854.Leiden.
Joh. Herm. Embroek.....	Zilveren Medaille.....Item.....	" 29 "....."
Maarten van Dijk.....	Bronzen Med. en f 5.—.Item.....	Bij " 28 Junij,....."
Jacob Singeling.....	Bronzen Med. en f 10.—.Item.....	" 15 September,....."
Daniël van der Lelie.....	f 10.—.....Item.....	" 24 "....."
Jacobus van Kaathoven.....	Zilveren Medaille.....Item.....	" 14 November,....."
Willem Nales.....	Bronzen Medaille.....Item.....	Bij " in Mei,....."
Willem Turnhout.....	f 5.—.....Item.....	" "....."
Zacharias Snijder.....	Zilveren Medaille.....Item.....	Middelburg, 2 Julij,.....Middelburg.
Johan Carel Reisch.....	Zilveren Medaille.....	Redding uit 't ijs....	Nijmegen, 12 Februarij, .1855.Nijmegen.
Willem van der Vloed.....	f 5.—.....	Redding uit 't water.	Oudewater, 11 December, 1854.Oudewater.
M. Buijs.....	Bronzen Medaille.....Item.....	" " "....."
Lambertus de Ruijter.....	Zilveren Medaille.....Item.....	Bij Tiel, 27 Aug., 1854, en 16 April, 1855.Tiel.
Albert Klaas Kofferman.....	Bronzen Med. en f 5.—.	Redd. van schipbreuk.	Bij 'Terschelling, 8 Nov., 1854.Terschelling.
J. Bos.....	Bronzen Med. en f 5.—.Item.....	" " "....."
Cornelis Jans Ras.....	f 5.—.....Item.....	" " "....."
Klaas Alberts Kofferman.....	f 5.—.....Item.....	" " "....."
Hendrik Aukus van Slooten.....	f 5.—.....Item.....	" " "....."

LIJST VAN GESCHENKEN,

GEDURENDE 1854—1855 AAN DE MAATSCHAPPIJ VEREERD.

-
- 30^e Verslag van het Nederlandsch Genootschap: *Tot Zedelijke Verbetering der Gevangenen*, 1853.
Verslag over de verrichtingen aangaande het Armbestuur in het Koninkrijk der Nederlanden, over 1853.
Algemeen Verslag van den Staat van het Schoolwezen in Nederlandsch Indië, over 1853. Namens de Hoofd-Commissie van Onderwijs aldaar.
Maandblad van het Nederlandsch Onderwijzers-Genootschap, 1854.
Mededeelingen en berigten van de Geldersche Maatschappij van Landbouw, over 1855.
Rapport van de Commissie voor de internationale ruiling van voorwerpen van Wetenschap en Kunst.
De Tijdspiegel. Jaargang 1854 en 1855.
Christelijke Volks-Almanak voor het jaar 1855. Namens den Uitgever P. N. VAN KAMPEN.
Volks-Letterkunde, uitgegeven door "*De Vriend van Armen en Rijken*," 4^e Deel.
Geschiedkundige beschouwing van de Maatschappij: *Tot Redding van Drenkelingen*, te Amsterdam, door Dr. J. A. KOOL. Namens Directeuren dier Maatschappij.
Reglement voor de Boekerij der Stad *Amsterdam*. Namens Curatoren van het Athenaeum Illustre.
De Staatszorg voor het Lager Onderwijs met betrekking tot de Schoolpligtigheid. Redevoering door D. W. BOSCH, Dz. Namens den Auteur.
Het Nut der Scheikunde voor den Industriëel. Namens den Auteur E. H. VON BAUMHAUER.
Een Woord over de Maatschappij: *Tot Nut der Israëlieten*. Namens het Hoofdbestuur.
De Dollard, Beschrijving van dezen boezem der *Eems*, door Dr. G. A. STRATINGH en G. A. VENEMA. Namens de Uitgevers J. OOMKENS, Jz. en R. J. SCHIERBEEK.
Elementair Rekenboek, door P. LEUPEN, 1^e Stukje.
Een Woord ter begeleiding van het Elementair Rekenboek, door P. LEUPEN.
Rijk en Arm, door Mevr. MARCET, Schrijfster van een aantal Volksgeschriften.
Lessen tot inleiding der Staatshuishoudkunde, gehouden te *Oxford*, door R. WHATELY. Uit het Engelsch vertaald door W. SLOET TOT WESTERHOLT. Beiden namens den Uitgever J. DE LANGE.
Mentor; Raadgever voor Landverhuizers naar *Noord-Amerika*, door M. D. TEENSTRA.
Over het dalen van de Noordelijke kuststreken van ons Land, door G. A. VENEMA.
Het Christendom zonder Christus. Een Woord van P. HOFSTEDÉ DE GROOT.
De Ontwerpen van Wet op het Onderwijs van 1854, 1849 en 1829 en de Wet van 3 April, 1806, onderling vergeleken. Allen namens den Uitgever J. OOMKENS, Jz.
Handboek voor Evangeliesch Onderwijs, door Ds. W. C. VAN DER ZWAAG.
Handboek voor Bijbelsche en Kerkelijke Geschiedenis, door denzelfden.
Schets der Kerkelijke Geschiedenis, door denzelfden. Allen namens den Uitgever F. FOLKERS.
R. VAN REES, Uitkomsten der Meteorologische Waarnemingen, gedaan in de jaren 1839—1843.
W. WENCKEBACH, Uittreksel uit de Meteorol. Waarnemingen, gedaan aan boord van de *Boreas*, 1840—1842.
C. H. D. BUIJS BALLOT, Uitkomsten der Meteorol. Waarnemingen, gedaan te Breda, 1830—1846.
F. W. C. KRECKE, Description de l'Observatoire Météorologique et Magnétique à Utrecht.
O. VAN REES, Verhandeling over de verdiensten van *Gijsbert Karel van Hogendorp*.
Windwaarnemingen in Nederland, gedurende 1849 en 1850, bijeenverzameld door F. W. C. KRECKE.
C. H. D. BUIJS BALLOT, Uitkomsten der Meteorologische Waarnemingen, gedurende 1849 en 1850.
C. H. D. BUIJS BALLOT, Meteorologische Waarnemingen in Nederlaud, gedurende 1851.
C. H. D. BUIJS BALLOT, Meteorologische Waarnemingen in Nederland, gedurende 1852.
Verslag van het verhandelde in de Algemeene Vergadering van 1854.
Aanteekeningen van het verhandelde in de Sectie-Vergaderingen van 1845—1855.
Naamlijst der Leden op 28 Junij, 1854.
Allen uitgegeven en geschonken door het Provinciaal Utrechtsch Genootschap.
Handelingen van het Prov. Genootschap van Kunsten en Wetenschappen in Noord-Brabant, 1854.
Verslag en Advies aan het Departement 's *Hertogenbosch* der Maatschappij: TOT NUT VAN 'T ALGEMEEN, omtrent de Voorstellen onder N^o. X der Punten van Beschrijving van de Algemeene Vergadering, 1855.
-

OVERZIGT VAN DEN STAAT DER MAATSCHAPPIJ.

JAAR VAN OPRICHTING.	N A A M VAN HET DEPARTEMENT.	PROVINCIE.	GEWONE LEDEN OF DONATEURS.	HONORAIRE LEDEN.	AANTAL VERGADERINGEN OF BIJENKOMSTEN.	CORRESPONDERENDE SECRETARIS.	Gebouw of Lokalen			BEDRAG DER CONTRIBUTIE PER LID OVER 1854/55.	TOTAAL BEDRAG VAN INKOMST EN UITGAAF OVER 1854—1855.		DEPARTEMENTALE INSTELLINGEN.													ONDSCHIEDENE MAATREGELN, WAARDOOR DE DEPARTEMENTEN HET DOEL DER MAATSCHAPPIJ PLAATSELIJK POGEN TE BEREIKEN. Aanmerkingen.		
							IN EIGENDOM.	IN HUUR.	IN KOSTELOOS GEBRUIK.		INKOMST.	UITGAAF.	Onderw.-kweekschool.	Bewaarschool.	Departementsschool.	Herhaling-school.	Volks-Zangschool.	Gymnastiek-school.	Teekenschool.	Brei- en Naaischool.	Volksleesbibliotheek.	Volksvoorzelingen.	Sparbank.	Spaarkas.	Hulp- of Beleenbank.		Ziekenfonds.	Begrafenisbus.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29
1807	WAGENINGEN.....	Geld.	56	4	8	D. A. Bisdom.....	..	1	5	f 6.—	f 831.29 ⁵	f 405.52 ⁵	1	..	1	..	1	..	1	..	1	..	1	WERKVERSCHAFFING. Ondersteuning aan behoeftige kraamvrouwen.
1841	WAMEL EN OMLIGG. DORPEN.	Geld.	19	1	7	M. H. Everts.....	1	" 3.70	1	..	1
1847	WARGA.....	Friesl.	11	—	8	R. Zetstra.....	..	1	..	" 5.25	" 59.83 ⁵	" 56.30	1
1789	WATERLAND.....	N. H.	46	4	8	D. Hoogeboom.....	..	1	2	" 5.45	" 224.22 ⁵	" 217.45	1
1799	WEESP.....	N. H.	34	3	10	F. Boogaard.....	..	1	3	" 5.25	" 157.50	" 156.—	1	1	..	1	Spijsuitdeeling aan behoeftigen.
1838	WERKENDAM.....	N. Br.	29	3	7	J. Blok.....	1	" 5.25	" 180.97	" 172.91 ⁵	1	1	1
1835	WEST. GED. V. ZUID-BEVELAND	Zeel.	33	3	11	D ^s . C. Giltaj, P. Az.....	..	1	..	" 5.25	" 264.71	" 125.22 ⁵	1
1837	WESTGRAFTDIJK.....	N. H.	43	3	8	J. Koppen.....	1	" 4.—	" 399.—	" 368.66	2	1	1	1	1
1837	WESTLANDSCHE DORPEN.....	Z. H.	45	4	9	A. de Vletter.....	..	3	2	" 3.50	" 157.—	" 156.—	2	Ondersteunt met geldelijke bijdragen eene Onderwijzers-Zangvereniging.
1838	WEST-LANGEWOLD.....	Gron.	22	2	9	A. H. Smid.....	1	" 5.25	" 115.50	" 110.20	1	1
1828	WESTZAAN.....	N. H.	65	4	7	D ^s . J. A. J. Verstege.....	..	1	4	" 5.25	" 362.—	" 362.—	2	2	1	..	1	Bevordering van het behouwen van lediggelagde erven.
1834	WIERINGEN.....	N. H.	27	3	7	W. J. Driessen.....	..	1	..	" 5.—	" 135.—	" 130.32 ⁵	1	1
1852	WIERINGERWAARD.....	N. H.	33	2	9	A. J. Kaan.....	1	" 4.25	" 144.50	" 103.51 ⁵	1
1835	WIJHE.....	Overij.	24	2	7	J. Zuidema Broos.....	..	1	..	" 5.25	" 156.98	" 156.14	1
1853	WIJK, (DE).....	Drent.	16	—	7	H. E. Iubbers.....	..	1	2	" 5.—	" 96.—	" 99.32 ⁵	1	1	1
1837	WILDERVANK.....	Gron.	31	2	4	H. W. Bontkes.....	1	" 3.—	" 99.50	" 106.55 ⁵	2	1	1	..	1
1848	WINKEL.....	N. H.	33	3	8	K. van Loenen.....	1	" 6.—	" 303.81 ⁵	" 239.12	1	..	1	1
1817	WINSCHOTEN.....	Gron.	64	2	12	H. G. de Cock.....	2	" 5.25	" 398.03	" 324.67	1	1	1	1	..	1
1829	WINSUM.....	Gron.	20	2	3	J. R. Zuidema.....	1	" 3.—	" 123.—	" 112.90	1	Ondersteunt met geldel. bijdrage eene Onderwijzers-Zangvereniging.
1854	WINTERSWIJK.....	Geld.	19	2	10	P. Hoffman.....	..	1	..	" 5.50	" 118.25	" 79.92	Pogingen tot spijsbereiding voor behoeftigen.
1826	WOERDEN.....	Z. H.	18	1	8	P. Mazirel.....	1	1	1	1	1	..	1
1820	WOGNUM.....	N. H.	13	2	7	P. Groot, Dz.....	..	1	..	" 5.—	" 75.—	" 74.—	1	..	1
1817	WOLVEGA.....	Friesl.	41	3	6	L. F. le Maire.....	..	1	1	" 3.25	" 159.55	" 113.62	4	1	..	1
1806	WORKUM.....	Friesl.	25	3	8	Jb. Schuitemaker.....	..	1	..	" 6.25	1	1	..	1	1	1
1797	WORMER EN JISP.....	N. H.	8	2	4	D ^s . G. Vissering.....	1	" 5.25	" 42.—	" 42.31	1
1789	WORMERVEER.....	N. H.	77	4	7	D ^s . G ten Cate.....	1	" 5.25	" 404.—	" 337.—	1	1	1	1	1	1	WERKVERSCHAFFING gedurende den winter.
1849	WOUDRICHEM.....	Z. H.	22	3	10	W. F. Ort.....	1	1	WERKVERSCHAFFING tot wering van bedelarij. Ondersteuning aan armen.
1835	WOUDSEND.....	Friesl.	19	1	6	H. Pijtersen.....	" 5.25	" 99.—	" 126.88	1	1	..	Bekostigt Schoolonderwijs voor eenige onvermogenen.
1805	WJLST.....	Friesl.	13	1	6	A. Tuinman, Az.....	" 5.25	1	1	..	Het Ziekenfonds is te gelijker tijd eene Begrafenisbus.
1789	ZAANDAM.....	N. H.	152	5	9	A. P. Fortanier.....	..	2	2	" 5.25	" 1380.—	" 800.—	..	3	1	1	1	1	..	1
1817	ZALTBOMMEL.....	Geld.	87	5	11	F. M. Mispelblom Beijer.....	1	" 5.25	" 786.97	" 637.69 ⁵	..	1	1	1	1	..	1
1855	'T ZANDT.....	Gron.	26	3	6	J. W. Pettinga.....	2	" 52.—	" 50.75	1	{ Wendt pogingen aan om eene Brei- en Naaischool en eene Sparbank op te rigten; en om aan min-
1829	ZEVENBERGEN.....	N. Br.	16	2	6	J. J. F. Pennink.....	..	1	..	" 5.25	" 106.—	" 90.—	1
1834	ZEVENHUIZEN.....	Z. H.	30	3	5	D. van der Poort.....	..	1	..	" 3.25	" 120.72 ⁵	" 105.95	1
1797	ZIERIKZEE.....	Zeel.	81	4	6	Mr. P. J. van der Bilt.....	..	1	1	" 5.20	" 527.94	" 443.39 ⁵	1	..	1	{ Bekostigt Schoolonderwijs voor 20 minvermogene kinderen. Ondersteunt met geldelijke bijdragen
1825	ZIJEPE.....	N. H.	27	2	8	J. Hoek.....	1	" 254.95	" 193.92	1	eene Teekenschool en eene Bewaarschool.
1845	ZUIDBROEK.....	Gron.	29	2	—	Mr. Rhijnvis Feith.....	1	NB. Heeft geen verslag ingezonden.
1836	ZUIDHORN.....	Gron.	19	2	8	D ^s . G. Bakker.....	..	2	..	" 4.—	" 72.—	" 70.—
1837	ZUIDLAND.....	Z. H.	6	—	—	G. C. de Hondt.....	1	NB. Heeft geen verslag ingezonden.
1843	ZUID-SCHARWOUDE, c. a.....	N. H.	10	2	—	J. van Amstel, Wz.....	1	Item.
1807	ZUTPHEN.....	Geld.	114	4	8	J. F. Dietz.....	..	2	..	" 5.25	" 824.20 ⁵	" 781.71 ⁵	1	1	..	1	..	1	..	1
1818	ZWAMMERDAM, c. a.....	Z. H.	9	2	—	J. Herrewijn, Jz.....	1	NB. Heeft geen verslag ingezonden.
1820	ZWARTSLUIS.....	Overij.	16	2	8	A. H. Viersen.....	..	1	..	" 5.—	" 184.05	" 91.44	1
1815	ZWOLLE.....	Overij.	244	8	—	L. N. Schuurman.....	1	NB. Heeft geen verslag ingezonden.

Indien de huishoudelijke inrigting, of, zoo men wil, het *materiëel* bestaan der Departementen, bij vroegere gelegenheid ¹ in eenige bijzonderheden toegelicht, zulke toelichting, tot regt verstand der zaak, behoefde, zij is volstrekt onmisbaar voor het tweede gedeelte van vorenstaand Overzicht, waarbij gewezen wordt op de *zedelijke* gesteldheid der Departementen, op hunne werkzaamheden en verrigtingen ten nutte van anderen, in één woord, op de som van zedelijke kracht, door elk in 't bijzonder aangewend, om het gemeenschappelijk doel der Maatschappij te helpen bereiken.

Nagenoeg alle Departementen zijn voor dat doel op eene of andere wijze, in meerdere of mindere mate werkzaam. In het kiezen van den weg, dien zij goedvinden daarbij in te slaan, is hun door de Wet der Maatschappij volkomene vrijheid en onafhankelijkheid verzekerd. Drangreden en rigtsnoer voor die keuze zijn meestal de plaatselijke behoeften, die men op een gegeven tijdstip meent op te merken en te kunnen bevredigen door de hulpmiddelen, waarover elk in zijnen kring te beschikken heeft.

Vandaar eene allezins belangrijke verscheidenheid van wegen en middelen: eene verscheidenheid zóó groot, dat het kwalijk gelukt, al de verschillende bemoeijingen der Departementen in den kort ineengedrongen' tabèlvorm duidelijk herkenbaar te omschrijven. Het algemeen Overzicht beproeft dit nogtans: hoezeer alleen bij benadering. Onder de benaming van "Departementale Instellingen", nadcr bepaald door eene aanduiding van soort, bevat het de voorstelling van wat door elk Departement, gedurende het afgelopen dienstjaar 18⁵⁴/₅₅, overeenkomstig de oogmerken der Maatschappij, beproefd, tot stand gebracht of onderhouden is. Bij de kennismeming hiervan heeft men zich echter al aanstonds te wachten voor eene minjuiste opvatting of verkeerde gevolgtrekking, waartoe de onvermijdelijke beknoptheid der hoofden of opschriften van het tabellarisch Overzicht misschien eenige aanleiding geeft. Dit geldt inzonderheid de opschriften, waarbij gedoeld wordt op *Scholen* of Schoolinstellingen. Het dagelijksch spraakgebruik hecht aan het woord "School" gewoonlijk de beteekenis van een afgesloten, op zich zelf staand, Organisme. Men denkt daarbij niet zelden aan den kostbaren toestel en het ingewikkeld raderwerk van eigenaardig ingerigte gebouwen of lokalen, min of meer talrijk Onderwijzerspersoneel, uitgewerkt leerplan, schoolorde, schooltoezigt en wat dies meer zij. Door deze gedachte geleid, zouden sommigen dus alligt kunnen meenen, dat er op het gebied der Maatschappij alle zoo vele, op breede schaal aangelegde Instellingen bestonden, als waarvan het Overzicht, met de uitdrukking "School" gewaagt. Zulke meening zou intusschen eene dwaling en met het feitelijk bestaande in tegenspraak zijn. Hoezeer toch eenige Departementen, wel is waar, geacht kunnen worden stichters, eigenaars, onderhouders en verzorgers te zijn van Schoolinstellingen in den besproken' zin, en dit voornamelijk, als men het oog heeft op Bewaarscholen, zoo is echter der meesten bemoeijing ter zake van Onderwijs eenvou-

¹ Zie Jaarboeken II, 1853-1854, bl. 34 v. v.

diger, beperkter van omvang, en op den duur meer evenredig aan hunne krachten. In den regel bepaalt zij zich tot eenige administrative maatregelen en soms niet onbelangrijke geldelijke opofferingen, waarvan strekking en vrucht is, dat het voorregt van onderwijs, hetzij in 't algemeen, hetzij voor een bijzonder gedeelte van nuttige kennis aan een zeker aantal individu's verzekerd wordt. Meestal treden de Departementen daaromtrent in schikkingen met desbevoegden, — met een' of meer Onderwijzers der plaats, die nu eens geheel kosteloos, dan weder tegen eenige schadeloosstelling zich met de taak van het Onderwijs belasten. Voor deze is alsdan de vervulling dier taak eene uitbreiding van hunnen gewonen maatschappelijken werkkring, eene anders onverpligte vermeerdering van beroepsbezigheden, gepaard met een klein geldelijk voordeel.

Dit een en ander te herinneren is noodig, opdat men niet, door de keuze van het woord "School" onwillekeurig op een dwaalspoor gebracht, zich eene minjuiste voorstelling make, van den aard, maar vooral van den omvang der Departementale bemoeijingen. De opmerking is in de eerste plaats en van zeer bijzondere toepassing op de Instellingen, die in de veertiende kolom van het Overzicht genoemd worden.

14. ONDERWIJZERS-KWEEKSCHOOL. Blijkens de aanwijzing in den Staat zijn het vooral de vier Departementen *Groningen, Leiden, Rotterdam en Utrecht*, die zich, behalve door vele andere nuttige pogingen, in deze rigting werkzaam betoonen; zoo als ook het Departement *Leeuwarden*, ofschoon welligt in meer beperkten kring, en daarom aan zijne maatregelen den naam van Kweekschool onthoudende, in de opleiding van eenige Onderwijzers-Kweekelingen helpt voorzien, bepaaldelijk wat betreft het onderrigt in de hoogere Rekenkunst.

Te Rotterdam, waar de Instelling den naam van Leer- en Kweekschool draagt, hebben in den loop des jaars 25 leerlingen (9 in de tweede en 16 in de eerste klasse) Onderwijs genoten van één' Hoofdonderwijzer, gedurende 192 uren voor elke klasse.

Voor 't overige blijkt uit de ontvangen mededeelingen niet tot hoe ver de bemoeijingen der Departementen in dezen zich uitstrekken.

In 't algemeen mag men echter aannemen, dat zij, zoo als vroeger reeds is opgemerkt, zich bepalen tot de zorg, om voor eenige jongelingen, die zich tot de betrekking van Onderwijzer voorbereiden, de gelegenheid tot het verkrijgen der vereischte kennis en geschiktheid gemakkelijk te maken, terwijl men rechtstreeks of zijdelings het daartoe benooid Onderwijs geheel of ten deele bekostigt. Intusschen is het te betreuren, dat de wijze, waarop de Departementen in dit opzigt te werk gaan, maar vooral, dat de resultaten hunner pogingen over een zeker tijdsverloop niet nauwkeuriger bekend zijn. Zulke kennis zou alligt iets bijdragen, om het hoogst gewigtige vraagstuk aangaande de beste wijze van opleiding van toekomstige Onderwijzers tot eene bevredigende oplossing te helpen brengen. De deskundigen, en tegelijk belangeloozen zijn het daaromtrent minder oneens, dan enkelen het soms zouden willen doen gelooven. De pædagogische wetenschap heeft haren eisch duidelijk genoeg uitgesproken. Zij verlangt geenszins den tegenwoordigen staat van halfheid en gedurige krachtversnippering, die van onvruchtbaar krachtverspillen niet verschilt, bestendig te zien. Zij wil niet, dat 't aan het toeval en den gunstigen loop van omstandigheden overgelaten blijve, of hier en daar een enkel kundig en welgezind Onderwijzer, elders eene kleine groep van welwillende personen, in beperkten kring en met beperkte middelen, als een geïsoleerd feit, zich het lot van enkele toekomstige Onderwijzers aantrekken, en misschien voor een zeer ondergeschikt gedeelte in hunne opleiding helpen voorzien. Maar zij wenscht van hooger hand, en kan 't zijn, op verschillende punten des Lands, welingerigte, naar een goed pædagogisch plan aangelegde Onderwijzers-Kweekscholen, waarin niet maar enkelen, maar allen die zich tot het gewigtig ambt van Onderwijzer voorbereiden, de ruimste gelegenheid vinden

voor eene degelijke theoretische opleiding met en benevens de volstrekt onmisbare praktische vorming.

Dat aan zulke onderneming van Staatswege geldelijke bezwaren verbonden zijn; — wie is onnoozel genoeg dit voorbij te zien, al wierd het ook minder breed uitgemeten? Dat ook de zorg voor de praktische vorming der Onderwijzers, die niet gemist mag worden, eenige moeilijkheden oplevert en ligt kostbare maatregelen noodig maakt, vooral in plaatsen waar de schoolbevolking gering of het aantal Schoolinstellingen onvoldoende is; — wie zal het niet gereedelijk toestemmen? Maar het is voor 't minst onedelmoedig, door eene overdreven voorstelling dier bezwaren en moeilijkheden, het verwezenlijken van een voor 't overige onbetwistbaar beginsel onophoudelijk terug te schrikken en te doen verdagen.

Hoe dit echter zij, — zoo lang in het gemis van volledige Kweekscholen niet is voorzien door hen, die er uit den aard der zaak het eerst toe geroepen zijn, zal ieder aan de loffelijke pogingen der Departementen, welke in deze rigting doen wat zij vermogen, gaarne regt laten wedervaren. Vroeger hielden meer dan de bovengenoemde Departementen zich met de zaak bezig, b. v. dat te Amsterdam, waar echter later andere personen of corporatiën deze zorg op zich genomen hebben.

15. BEWAARSCHOOL.

De vraag, wat de onderscheidene Departementen der Maatschappij, gedurende het dienstjaar 1854—1855, in 't bijzonder met betrekking tot Bewaarscholen, verrigt of beproefd hebben, is door eenige op de volgende wijze beantwoord:

DEPARTEMENT.	AANTAL SCHOOLKIND.	SCHOOLTIJDEN PER WEEK VAN 6 SCHOOLDAGEN.	AANTAL VERZORGERS.	UITGAVEN TEN BEHOEVE DER SCHOOL.	INKOMSTEN TEN BEHOEVE DER SCHOOL.	Bijzonderheden.
ALKMAAR.....	215	11 of p. m. 2 pr. dag.	5	f 938.38	f1026.50 ⁵	Onder de inkomsten eenige Schoolgelden.
AMERSFOORT.....	193	11 " " "	3	" 40.—		
AMSTERDAM.....	220	12 = " "	6	"1528.—	"1449.—	
APELDOORN.....	50	12 = " "	1	" 261.24 ⁵	" 97.59	Kosteloos gebruik van Schoollokaal.
BARNEVELD.....	90	11 of p. m. " "	3	" 354.85	" 336.57	
BEDUM.....	51	11 " " "	3	" 78.—		Het aantal leerlingen neemt steeds toe.
BOSKOOP.....	30	11 " " "	2	" 438.84	" 391.99	
DELFT.....	De School wordt gezegd in bloei te verkeeren.
DOESBURG.....	358	12 = 2 pr. dag.	2	" 633.03 ⁵	" 365.10	De School is tegelijk eene Werkschool voor meisjes.
EDAM.....	De School is bij het einde van 't dienstjaar geopend.
EMDEN.....	Vermeldt gene bijzonderheden.
FINSTERWOLD.....	De School maakt eene laagste klasse der gewone Lagere School uit.
GETRUIDENBERG.....	Heeft gene bijzonderheden opgegeven.
HILLEGERSBERG.....	De School is bij 't einde van 't dienstjaar geopend.
HOLWERD.....	35	12 = 2 pr. dag.	1	" 107.72	" 159.72	De School is met eene Naai- en Brei-school verbonden.
LEEUWARDEN.....	54	12 = " "	3	"1076.70	" 784.90	De School is ingerigt ten behoeve van den Burgerstand.
LEIDEN.....	90	11 of p. m. " "	5	" 924.93	" 890.—	Het bedrag der inkomsten is dat van Schoolgelden.
LOPPERSUM.....	Met de oprigt. van eene Bewaars. houdt men zich bezig.
MARRUM.....	30	10 of p. m. 2 pr. dag.	1	" 45.60	..	De School is onmiddellijk met de Lagere School verbonden.
MEDEMBLIK.....	136	11 " " "	4	" 653.—	" 587.—	
MEEDEN.....	Vermeldt gene bijzonderheden.
MONNICKENDAM.....	74	12 = 2 pr. dag.	4	" 410.—	" 402.—	
NIEUWE-TONGE.....	10	12 = " "	2	" 213.07 ⁵	" 255.80 ⁵	Aan de School is eene zoogenaamde <i>Crèche</i> verbonden.
NIJMEGEN.....	206	11 of p. m. " "	5	"2168.—	"2300.—	De inkomst. worden ten deele door Schoolgeld. verkregen.
OOSTERHOUT, c. a.....	24	12 = " "	2	" 222.—	" 144.—	
OUDE-BEIJERLAND.....	De School is eest onlangs voltooid en geopend.
OUDE-TONGE.....	Men is werkzaam tot de oprigting van eene Bewaars.
PEKELA.....	65	12 = 2 pr. dag.	1	" 300.—	" 250.—	
SCHIEDAM.....	176	11 of p. m. " "	7	" " "	" " "	De School wordt gezegd in gunstigen staat te verkeeren.
VLISSINGEN.....	170	12 = " "	7	" 450.—	" 450.—	Item.
WOERDEN.....	65	11 of p. m. " "	3	" " "	" " "	Heeft laatstelijk een nieuw Schoolgebouw gesticht.
ZAANDAM.....	46	12 = " "	3	" 317.—	" " "	De inkomst. ontstaan uit vrijwillige bijdrag. der Ingezet.
ZALTBOMMEL.....	200	12 = " "	3	" " "	" " "	De onkosten der Insstelling worden uit verschillende bronnen bestreden.

Indien de vorenstaande bijzonderheden misschien enig licht verspreiden over 't geen hier en daar ter zake van Bewaarscholen, gedurende een bepaald tijdsverloop, beproefd is, zij zijn geenszins voldoende, om geheel de bemoeijing der Maatschappij in dezen te leeren kennen en alle proefneming en verkregen uitkomst juist te beoordeelen. Verscheiden Departementen houden nog steeds (in strijd met hunne wettelijke verpligting) de zoo zeer gewenschte berigten omtrent hunne lotgevallen en werkzaamheden terug. Andere, die, wel is waar, eenig verslag bij het Hoofdbestuur inzonden, gewagen niet in 't bijzonder van Bewaarscholen. Van sommige intusschen, zoo als de Departementen Arnhem, Delftshaven, Enschede, Oostzaan, Zevenbergen, Zierikzee en Zwammerdam, welke namen in bovenstaande opgave gemist worden, is 't bekend, dat zij vroeger althans zich aan de zaak hebben laten gelegen zijn, vermits zij ten behoeve daarvan eene geldelijke bijdrage uit de Kas der Maatschappij verzocht en verkregen hebben. Zijn dus de door hen gestichte Bewaarscholen wederom opgeheven? Is de aanvankelijk aangewende poging misschien geheel mislukt? Of is hetgene door die Departementen tot stand werd gebracht, welligt in andere handen overgegaan? Met zekerheid is daaromtrent niets te bepalen; alleen zou men het laatste mogen vermoeden ten aanzien van het Departement Zierikzee, 't welk elders verklaart, dat het eene Bewaarschool daar ter plaatse met geldelijke bijdragen ondersteunt.

De meeste Bewaarscholen op het gebied der Maatschappij hebben het karakter van liefdadige Instellingen, in dien zin, dat zij, ontstaan door de vrijwillige kraehtinspanning van meervermogenenden, ten bate komen van minvermogenenden, en als zoodanig kosteloos voor desbehoevenden toegankelijk zijn. Bij sommige is aan het genot der Instelling de voorwaarde van eenig schoolgeld verbonden. Bij enkele, zoo als b. v. te Leeuwarden en te Leiden, bestaan Bewaarscholen, bestemd, zoo als men 't noemt, voor den Burgerstand, of ook uitsluitend voor kinderen of pupillen van de Leden des Departements.

Het bezit van eigen Schoolgebouwen, geheel voor rekening van het betrokken Departement aangelegd en voltooid, is niet algemeen. Veelal worden de vereischte lokalen tijdelijk in huur, of ten gevolge van gunstige beschikking der Gemeentelijke Overheid verkregen.

De dagelijksche verzorging en voor zooveel noodig het voorbereidend onderwijs is in den regel aan vrouwen of meisjes toevertrouwd; terwijl ook een gedeelte van het administratief toezigt niet zelden aan Dames-Bestuurderessen, vrouwelijke huisgenooten der Leden, is opgedragen.

De middelen tot bestrijding der onkosten, hetzij voor de oprigting, hetzij voor het onderhoud van Bewaarscholen, worden bij de onderscheiden Departementen aan verschillende hulpbronnen ontleend. Behalve 't geen onmiddellijk uit de Departements-Kas voor het bedoelde oogmerk kan worden afgezonderd, zijn 't gewoonlijk vrijwillige bijdragen van eenige Leden; de opbrengst van inzamelingen of inschrijvingen ook buiten den kring des Departements gehouden; kleine geldleeningen, of rentelooze voorschotten, tijdelijke of jaarlijksche bijdragen van Gemeentebesturen; schoolgelden van de belanghebbenden zelve geheven of te hunnen behoeve door Begunstigers betaald; eindelijk, wanneer er sprake is van eene *nieuwe* zaak, en alzoo eeniglijk om de bezwaren van uitvoering te helpen overwinnen, eene geldelijke ondersteuning uit de gemeenschappelijke Kas der Maatschappij.

Voor het verleenen en het genot van deze geldelijke ondersteuning heeft de Maatschappij ten vorigen jare een beginsel aangenomen en eenige voorwaarden vastgesteld, waardoor zij aan de toekomstige pogingen der Departementen eene andere, meer vruchtbare rigting hoopt te geven.

Zij verwacht daarvan voor de Departementen zelve eene belangrijke besparing van kracht en het vermijden van menige teleurstelling; en voor de Lagere Volksschool eene

uitbreiding of verbetering, die misschien reeds te lang verdaagd is ¹. De Maatschappij wenscht, namelijk, dat hare Departementen zich blijven beijveren voor het doel, 't welk

¹ *Voor de behoorlijke uitvoering en toepassing van Art. 110 v.v. van de Wet der Maatschappij, heeft de Algemeene Vergadering, 1855, een Reglement vastgesteld, waarvan de vier eerste Artikelen aldus luiden:*

Art. 1. De Maatschappij beoogt de gedurige verbetering en uitbreiding van de Lagere Volksschool, en verwacht van hare Departementen, dat zij naar plaatselijke behoeften en krachten het hunne daartoe bijdragen.

Art. 2. Ter ondersteuning van de pogingen der Departementen, in de na te melden rigting aangewend, stelt de Maatschappij telken jare een deel harer geldmiddelen beschikbaar.

Art. 3. Beginsel en doel der geldelijke ondersteuning is: de Departementen tot krachtinspanning op te wekken, en tijdelijke bezwaren der onderneming te helpen overwinnen.

Art. 4. Onverminderd andere gepaste middelen, welke de Departementen elk in zijnen kring voor het aangewezen doel mogten willen en kunnen beproeven, verlangt de Maatschappij voorshands in 't bijzonder behartigd en bevorderd te zien:

A. Het Voorbereidend Onderwijs in den geest van wèlgerigte Bewaarscholen, als gewenschten werkring voor eene laagste klasse der Volksschool.

B. Het Herhaling-Onderwijs, als gewenschten werkring voor eene buitengewone of hoogste klasse der Volksschool.

C. Het Onderwijs in den Zang, als een der leervakken van, en zich onmiddellijk aansluitende aan het Lager Onderwijs.

D. Het Onderrigt in de Gymnastiek, als maatregel ter bevordering van de gezondheid en lichamelijke ontwikkeling der schooljeugd.

In de Toelichting tot deze bepalingen, werd door het Hoofdbestuur het volgende opgemerkt:

“Tot dusver werd die toelage aan eenige Departementen verleend ter zake van Bewaarscholen, Zangscholen, Herhaling-scholen en Gymnastiek-scholen, voor zooveel deze Instellingen regstreeks uit de bemoeijingen der betrokkene Departementen voortvloeiden.

“Wij meenen, dat de bereiking van de oogmerken dier Inrigtingen bij voortduring de zorg der Maatschappij verdient. Maar wij gelooven tevens, dat het der Maatschappij niet onverschillig zijn kan, langs welken weg zulks beproefd worde. Het is van belang, dat doel en middel niet met elkander verward, het laatste niet boven het eerste gesteld, en de keuze van het middel berekend en gewijzigd worde naar de beschikbare krachten en uitwendige omstandigheden. In den jongstverloopen tijd is dit misschien niet overal genoeg in 't oog gehouden. De geldelijke toelage uit de gemeenschappelijke Kas, den loffelijken ijver der Departementen steunende, heeft eenige allezins nuttige Instellingen, Bewaarscholen, Zangscholen, enz. doen ontstaan. De Maatschappij evenwel leegde van haar standpunt nog iets anders dan juist deze instellingen. Zij wilde in 't algemeen op het geheele plan der Volksopvoeding gunstigen invloed oefenen, en de Volksschool, welke buiten haar bestaat, tot gedurige uitbreiding en verbetering in onderscheiden rigtingen dringen. Daartoe, en als ter verduidelijking van dien drang, konden de bedoelde Instellingen, tijdelijk, uitmuntende dienst bewijzen. Het waren zoovele aanschouwelijke voorbeelden om tot navolging uit te lokken; maatregelen van overgang om tot een' anderen gewenschten staat van zaken te geraken. Zal men nu echter op dienzelfden zijdelingschen weg blijven voortgaan? Zal men er alleen op bedacht zijn, onophoudelijk het aantal voorbeelden als zoodanig, te vermenvuldigen? Er is weinig scherpsinnigheid noodig, om te ontdekken, dat de Maatschappij juist daardoor haar eigen doel voorbijschiet. Het is duidelijk, dat zij de gewenschte verbetering en uitbreiding veeleer vertraagt dan verhaast, door de taak, welke zij beweert tot den werkring der Volksschool te behooren en door deze wenscht verrigt te zien, van lieverlede en stukswijze zelve op zich te nemen. Maar bovendien liggen op dien zijdelingschen weg bezwaren van materiëlen aard, die men onoverkomelijk mag achten. Het denkbeld toch van voor elk afzonderlijk gedeelte der Volksopvoeding, voor elk bijzonder leervak van het Lager Onderwijs, telkenreize en overal den breedten en kostbaren toestel op te zetten van eene uitsluitend voor zulk bijzonder gedeelte bestemde School, met al de daaraan verbonden zorgen voor toezigt en beheer, voor Onderwijzers-personeel, voor schoollokalen en hulpmiddelen voor het onderrigt, zoodanig denkbeld is onuitvoerbaar, ten zij met offers van tijd, arbeid en geld, grooter en méér, dan waartoe de Maatschappij ooit bij magte of in staat zijn zou. De ervaring heeft nu reeds te dien aanzien menigen waarschuwend wenk gegeven. Aan de Maatschappijelijke Kas zijn, ten behoeve van zulke proefnemingen, in steeds toenemende verhouding, bereids geldsommen ontleend, belangrijk genoeg om, bij onmadenkend voortgaan in hetzelfde spoor, de orde harer financiën in gevaar te brengen. Inzonderheid echter is 't gebleken in den kring der Departementen, waar de oprigting en het voortdurend onderhoud van op zich zelve staande en daardoor zeer kostbare

men met Bewaarscholen beoogt; maar dat zij dit zullen doen op andere wijze, dan tot dusver; niet door zelve regtstreeks zelfstandige Schoolinstellingen te scheppen, maar door de Volksschool der plaats, onder aanbieding van hulp, als 't ware er toe te dringen, dat deze de taak aanvaarde, die eigenaardig tot haren werkkring behoort. Het oogmerk toch, dat men door de Instelling, die Bewaarschool geheeten wordt, poogt te bereiken, kan redelijkerwijze nimmer eenig ander zijn, dan om aan jonge kinderen, die, om welke reden dan ook, in de ouderlijke woning het vereischte toezigt en de noodige voorbereiding tot later onderwijs niet kunnen vinden, het genot van 't eene en andere elders te helpen verzekeren. De vraag is derhalve: hoe en door wie behoort, in de eerste plaats, in dezen, zoowel maatschappelijke als pædagogische, behoefte voorzien te worden? De Maatschappij, door tusschenkomst van hare Departementen, en andere philanthropische Vereenigingen hebben 't beproefd. Gedurende de jongst verloopen twintig jaren zijn op verschillende plaatsen voortreffelijk ingerigte Schoolgebouwen verrezen. Een zeer groot aantal menschevrienden hebben de zaak met ernst ter harte genomen. Aan de uitvoering daarvan zijn schatten ten offer gebracht: schatten van tijd, arbeid en geld. Over de uitgebreidheid dier offers zou men verbaasd staan, indien 't mogelijk ware, ze in eenig cijfer aanschouwelijk voor te stellen. De gewenschte vrucht dier waarlijk groote inspanning is ook niet geheel achterwege gebleven. De zoogenoemde Matressen-schooltjes, door hunne lokale inrigting meestal verderfelijk voor de gezondheid der jeugd, die men er in zamentast, zijn van lieverlede in de schaduw gesteld, en treden meer en meer op den achtergrond: aan een betrekkelijk groot aantal jeugdige individu's is de weldaad te beurt gevallen, van onderverstandige leiding en liefderijk toezigt gedurende de eerste levensjaren voor later onderwijs voorbereid te worden: de Volksschool, eindelijk, heeft den weldadigen invloed dier voorbereiding ten aanzien van velen reeds merkbaar ondervonden.

Schoolinstellingen, niet zelden hunne krachten te boven gaan, terwijl de pogingen, een' tijd lang aangevend, slechts tot afmatting of uitputting leiden.

“Meer dan dit is er niet noodig, om den zijdelingschen weg te verlaten en een' meer regtstreekschen in te slaan, die trouwens van zelve zich opent. Meermalen is het denkbeeld uitgesproken, dat de Maatschappij, en bij gevolg de Departementen, bij hetgene zij in den tegenwoordigen tijd ten nutte van Opvoeding en Onderwijs willen beproeven, zich niet op een geïsoleerd standpunt moeten plaatsen, maar hunne pogingen met het feitelijk bestaande, met de Volksschool, zoo als die zich in de werkelijkheid vertoont, in naauw verband behooren te brengen. Het is met andere woorden het beginsel, dat de Maatschappij, in stede van *zelve* te willen scheppen, beheeren en onderhouden, nu voortaan, en tijdelijk althans zich bepale bij de meer nederige taak van te steunen, te helpen verbeteren, uitbreiden en volmaken wat door anderen is gewrocht.

“Dit beginsel nu, het eenige, waarvan de toepassing binnen het bereik ligt van de financiële krachten der Maatschappij, is door ons aan het tegenwoordige Ontwerp tot grond gelegd. De werking daarvan zal al aanstonds de bemoeijingen der Departementen aanmerkelijk vereenvoudigen. Immers, gevoelt men hier of daar zich opgewekt, om ten nutte van Opvoeding of Onderwijs, of van eenig gedeelte daarvan, b. v. het Onderwijs in den Zang, of het Voorbereidend Onderwijs, werkzaam te zijn, men behoeft alsdan niet zelf de oprigting en het onderhoud te beproeven van eene Zangschool of Bewaarschool als zoodanig; maar het daarbij hetrokken Departement treedt in overleg met het Schoolbestuur en den Onderwijzer der plaats, en tracht bij deze te bewerken, dat zij het verlangde Onderwijs in hun school-organisme in passend verband opnemen; of zoo het reeds aanwezig is, dit ruimer of welligt op andere wijze behartigen. Komen er vervolgens bij zulk overleg geldelijke bezwaren aan 't licht; blijkt het noodig te zijn, den Onderwijzer voor vermeerderden arbeid eeuwige billijke schadeloosstelling toe te kennen, of het aanschaffen van hulpmiddelen, wijzigingen in de schoollokaliteit en dergelijke, te helpen bekostigen: het Departement zoekt alsdan die bezwaren te overwinnen, eerst door inspanning van eigen kracht, daarna, en bij ongenoegzaamheid van deze, door een beroep op ondersteuning uit de algemeene Kas.

“Wij hebben gemeend door dit een en ander de voorgestelde Artikelen 4—8 van het Ontwerp in hunne strekking meer te verduidelijken, inzonderheid omdat hier sprake is van het rigtsnoer voor toekomstige ondernemingen, zonder te kort te doen aan Departementale Instellingen, voor 't oogenblik op andere wijze aangelegd.”

Aan de goede bedoeling, waarmede deze pogingen ondernomen zijn, kan men alle regt laten wedervaren. Men behoeft ook de waarde der reeds verkregene uitkomsten in niets te verkleinen. Maar men mag vragen, tot welken prijs die uitkomsten gekocht zijn? Blijkt het daarbij, dat misschien het tiende deel der buitengewone krachtinspanning voldoende zou zijn geweest, om hetzelfde, ja, in sommige opzichten welligt een nog veel gunstiger resultaat te verkrijgen, indien de maatregelen op andere wijze getroffen waren, dan is dit althans een waarschuwend wenk voor de toekomst. Eene zorgvuldige berekening van beschikbare kracht en vermoedelijke uitkomsten behoort aan elke verstandige onderneming vooraf te gaan. Zij is echter bovenal en volstrekt onmisbaar voor hem, die een gebouw wil optrekken, waarvan hij tegelijk het duurzaam bestaan hoopt en verwacht. Of men intusschen, bij het stichten van Bewaarscholen, aan dezen eisch der Huishoudkunde wel altijd genoeg gedacht heeft, is voor 't minst twijfelachtig. Uit de lotgevallen en tegenwoordige gesteldheid van meer dan ééne Bewaarschool valt daaromtrent iets te leeren. De menigvuldige zoogenaamde philanthropische Loterijen ten voordeele en ter instandhouding van Bewaarscholen; de uitgave van versjes en geschriftjes ten bate van hetzelfde oogmerk; het gedurig herhaald (voor velen reeds zeer vermoeijend) beroep op de milddadigheid van meergegoeden; de wedijver om de Bewaarscholen onder bescherming te stellen van hooggeplaatste en ruim bemiddelde beschermers, de achtereenvolgende wijzigingen in het plan der instelling wat het heffen van schoolgelden betreft; en meer dergelijke kunstmiddelen, blijkbaar beproefd om een kwijnend leven te rekken, — het zijn alle zoo vele teekenen, die getuigenis geven van den economischen grondslag, waarop men gebouwd heeft, maar het zijn tevens teekenen, die de spoedige ineenstorting van het gebouw voorspellen. Tegen zulke misrekening en daarna volgende teleurstelling wenscht de Maatschappij te waarschuwen. Inzonderheid wil zij hare Departementen opmerkzaam maken, dat de Bewaarschool, als geïsoleerde Instelling, zal zij niet maar een vlugtig verschijnsel van het oogenblik zijn, een' vasteren bodem en duurzamer steunsels behoeft, dan de Departementen, met de tijdelijke en wisselvallige middelen, waarover zij in den regel te beschikken hebben, haar kunnen verzekeren. Intusschen, al bestond dit economisch bezwaar niet: al waren ook, van den aanvang af, de middelen ruimschoots voorhanden, om almede het voortdurend bestaan der stichting te verzekeren; dan nog rijst de vraag: is het uit een pädagogisch standpunt wenschelijk, dat het voorbereidend onderwijs, waartoe de welingerigte Bewaarschool geacht wordt bestemd te zijn, afgezonderd en verwijderd zij van de Volksschool, waarin later de jeugd opgenomen en onderwezen wordt? Is het geraden, dat anderen, buiten de Volksschool, ongevraagd de taak van deze overneme, op 't gevaar af, dat daardoor de verpligte pogingen tot gedurige uitbreiding en verbetering dier nationale instelling achterwege blijven van den kant van waar zij ambtshalve behoorden aangewend te worden? Eindelijk: is het in 't welbegrepen belang der Volksschool zelve, dat zij in stede van de leiding der zaak aan zich te behouden, en toe te zien, dat de voorbereiding tot later regtstreeksch onderwijs in verband blijve met het geheele plan harer inrigting, die taak zorgeloos overlate aan anderen, die haar vreemd zijn en misschien niet altijd in inzichten met haar overeenstemmen?

Bij eenig ernstig nadenken, zal wel niemand eene dezer vragen toestemmend beantwoorden. De laatste echter verdient bijzondere behartiging; want zij is van dadelijk praktisch belang, en grijpt dieper in het organisme der geheele schoolwereld, dan men oppervlakkig welligt meenen zou. Men kan het ontstaan van goede Bewaarscholen, als de gewenschte bevrediging eener behoefte van den tijd, allezins goedkeuren, immers zoo lang de Volksschool zelve van haren kant hare deuren niet opent voor de jeugd, tot welker aanvankelijke opleiding de eerstgenoemde zich bereid verklaren. Maar de zaak heeft ook hare schaduwzijde. De Bewaarschool, als onafhankelijke, vrijmagtige Instelling,

kiest zich een' eigen' werkring, waarvan zij de grenzen naar willekeur, en als door natuurlijken drang, al verder en verder uitzet. Zij vergenoegt zich niet met de nederige taak van dienaar of helpster te zijn van de Volksschool en van deze als 't ware de onderste leerklasse uit te maken. Zij streeft naar hooger rang en wil op hare beurt Instelling van onderwijs zijn. Hiermede komt zij, in stede van naast, of steunend en helpend der Volksschool ter zijde, aan deze tegenover te staan; en dit, zoo al niet dadelijk vijandig, dan toch op geduchte wijze *concurrerend* met al het voordeel van frissche jeugdige kracht en van juister inzicht in de behoeften des oogenblik.

Het gevaar, dat op die wijze de Volksschool allengs verdrongen, overvleugeld of overschaduwd worde, of in een of ander opzicht schade lijde, schijnt nu reeds niet meer geheel denkbeeldig te zijn. Hoort men daaromtrent desbevoegden, die het verschijnen der nieuwere Bewaarscholen, en de stelling van deze tegenover de Volksschool, met een onbevangen oog hebben gadegeslagen, dan verneemt men als uit ééuen mond: "De Bewaarschool houdt de kinderen te lang en onttrekt ze aan de eigenlijke Leerschool;" zij verwent de jeugd door hare alligt te weelderige inrigting, en wekt behoeften, die later door de Volksschool niet kunnen bevredigd worden: "op haar pædagogisch plan, dikwijls met geheel andere inzichten aangelegd, kan de Volksschool niet voortbouwen, zonder verstoring van haar eigen plan; de Bewaarschool, méér beoogende dan *voorbereiding* tot onderwijs, voedt en sterkt de noodlottige voorstelling van vele kortzigtige ouders, die hun kind reeds volleerd en verder onderrigt of bepaald schoolbezoek overtollig achten, wanneer het kind, met een' schijn van kennis uit de Bewaarschool ontslagen, huiswaarts keert. Deze en andere soortgelijke bedenkingen worden van verschillende kanten uitgesproken, en de feiten, waarop het oordeel rust, als met den vinger aangewezen. Er is dus wel geen twijfel, of met 't al of niet bestaan, met de wijze waarop zij bestaan, en met de gedurige vermeerdering van het aantal Bewaarscholen, is inderdaad het belang ook van de Volksschool gemoeid. Wat staat alzoo aan de Volksschool, of aan hen, die Wetgevend of Besturend over haar gesteld zijn, te doen, om met behoud van het goede het gevreesde nadeel af te wenden? Het antwoord is reeds meermalen gegeven. De Volksschool voorkome het kwaad: zij doe zelve wat door anderen ongeroepen op haar gebied verrigt, haar te schade komt: zij opene intijds hare deuren *ook* voor de Bewaarschooljeugd, die anders hare deuren voorbijgaat en ligt niet, of kwalijk voorbereid, tot haar terugkeert.

Maar hoe de bezwaren van uitvoering! Zeker — die bezwaren zouden groot, zij zouden onoverkomelijk zijn, indien 't noodig ware, opeens al de Schoolgebouwen in den Lande omver te halen en er nieuwe voor in de plaats te stellen; geheel het Onderwijzerspersoneel als met een' tooverslag te verdubbelen; al de eerbiedwaardige schoolgebruiken en Reglementen op te heffen of buiten werking te stellen. Tot zóó duur een' prijs echter behoeft de gewenschte verbetering geenszins gekocht te worden. De uitbreiding van de Lagere Volksschool, in de aangewezenen rigting, is veelmeer een belang van de toekomst dan van het oogenblik. Zij kan geschieden van lieverlede, op zeer geleidelijke wijze, zonder schokken, en, indien men de begunstigende omstandigheden te baat neemt, met betrekkelijk geringe opofferingen. Men kan het in 't midden laten, of niet al dadelijk verscheidene scholen voor Lager Onderwijs geschikt zouden zijn, om zonder buitengewone maatregelen, ook de Bewaarschooljeugd der plaats, geheel of ten deele te verzorgen ¹. Zooveel echter is zeker, dat, wanneer er sprake is van 't stichten van Scholen,

¹ Het verdient opmerking, dat dit hier en daar feitelijk reeds gebeurt. Onder andere bij een paar Departementen der Maatschappij, te *Fensterwold* en te *Marrum* is men geheel in den bedoelden geest werkzaam. Van het eerstgenoemde luidt de mededeeling: "Eene afzonderlijke Bewaarschool is er niet;

daar, waar zij tot dusver niet bestonden, of ook wanneer uit anderen hoofde vernieuwing of reorganisatie van de bestaande Instelling noodig gebleken is, in beide gevallen alleen het plan voor de stichting of vernieuwing eenige uitbreiding behoeft, om zonder belangrijk bezwaar het voorgestelde doel te bereiken. Het bezwaar komt toch in zulke gevallen alleen hierop neder, dat men, ten behoeve van een eenigzins grooter aantal scholieren, eenige meerdere ruimte (zoo men wil, een bijzonder schoolvertrek) beschikbaar houde, en het onderwijzend of verzorgend personeel met één' Hulponderwijzer of Onderwijzeres vermeerde.

Dan — onafhankelijk van toekomstige stichting of reorganisatie van Volksscholen, zijn er ook nog andere wegen en middelen, die al aanstonds voor 't minst beproefd kunnen worden. Nu reeds bestaan er, velerwegen, dank zij de loffelijke bemoeijingen der philanthropic, goed ingerigte Bewaarscholen. Maar zij staan geïsoleerd, afgescheiden en verwijderd van de Volksschool. Men beproeve alzoo te vereenigen wat nooit had behooren gescheiden te zijn. Men trachte het allengs daarheen te leiden, dat de Bewaarschool, organisch en administratief, zich, als 't ware, oplosse in de Volksschool, om in deze de meer ondergeschikte plaats van laagste leer- of bewaarklasse te bekleeden. Blijkt daarbij de noodzakelijkheid, dat deze laagste klasse voor alsnog in een afzonderlijk, bepaald voor dit doel ingerigt lokaal of gebouw gehouden worde; men kan in zulke bloot materiële afzondering gereedelijk berusten, zoo maar het moreel verband met de hoogere klassen verkregen en bevestigd zij door eenheid van toezigt, bestuur en leiding. Op dit laatste toch komt het voornamelijk aan. Door eenheid van bestuur en leiding alléén kunnen de grenzen der onderscheidene leerklassen behoorlijk afgebakend, wrijving en tegenstelling vermeden en harmonische samenwerking tot hetzelfde doel verzekerd worden.

Zal echter de poging, om de Bewaarschool, met opoffering van hare eenmaal ingenomene zelfstandigheid, aan de Lagere Volksschool zich te doen aansluiten, wel dadelijk en overal gelukken? Zal men de Oprichters of Bestuurders van Bewaarscholen bereid vinden hunne magt en gezag, hunnen uitsluitenden invloed op de zaak aan anderen af te staan of althans met deze te deelen? Zal zij, die nu met den meer aanzienlijken titel van Directrice of Onderwijzeres aan het hoofd der Instelling geplaatst is, zich vergenoegen met den meer nederigen van Hulponderwijzeres, ondergeschikt aan den Hoofdonderwijzer van de nevensstaande Volksschool? — Wie aldus twijfelend vragen, hebben daarbij het oog op een niet zeldzaam, en zeer beklagenswaardig ziekte-verschijnsel, den bekenden gezags-naijver. En het is zoo. Het oefenen van gezag, het vrijmagtig beschikken over de kracht van anderen, en wat verder in den tooverkring van 't Bestuurderschap besloten ligt, heeft voor sommigen zoo groote bekoorlijkheid, dat zij noode dat genot prijs geven. Er is dus van dien kant wel eenigen tegenstand te vreezen. Maar de tegenstand, uit zulke bron gesproten, is niet algemeen, noch aanhoudend of geheel onoverwinnelijk. De volstreckte onvatbaarheid voor redelijke overtuiging, of de halsstarrige eigenzin, die elk offer der eigenliefde, hoe gering ook, onvoorwaardelijk weigert, behoort gelukkig tot de

“maar in de hoofdschool der plaats worden de scholieren, beneden de 5 jaar oud, zooveel doenlijk behandeld als in eene Bewaarschool.”

Het Departement *Marrum* verklaart, dat zijne Bewaarschool onmiddellijk met de gewone lagere school verbonden is, en van deze eene, in hetzelfde gebouw gehouden, afdeling uitmaakt.

Buiten den kring der Maatschappij ontbreken gelijksoortige voorbeelden niet. In sommige *BIJZONDERE* Scholen der *Eerste* Klasse, b. v. die van Weeshuizen, waar de school een hoofd- en integrerend deel der gansche stichting uitmaakt, spreekt 't van zelf, dat de Bewaarklasse met de school naauwsluitend zamenhangt. Maar ook in verschillende *BIJZONDERE* scholen der *Tweede* Klasse (particuliere ondernemingen) heeft men dit allezins natuurlijk verband reeds beproefd. Te Amsterdam zijn verscheidene voorbeelden aan te wijzen.

uitzonderingen. In verreweg de meeste gevallen mag men er op rekenen, een willig oor te zullen vinden voor de verzekering, dat door den voorgeslagen' maatregel inderdaad het belang van allen, die er bij betrokken zijn, het best behartigd wordt. Men mag er op rekenen, dat het wenschelijke der vereeniging van Bewaarschool en Lagere Volksschool zeer spoedig zal worden ingezien, zoodra slechts is aangetoond, dat de scheiding, moge zij tijdelijk en als maatregel van overgang, soms onvermijdelijk zijn, op den duur geenlei voordeel, hoegenaamd ook, oplevert, en meestal leidt tot eene versnippering en verspilling van kracht, die op veel vruchtbaarder wijze kan aangewend worden.

Dit een en ander, met betrekking tot Bewaarscholen, te dezer plaatse te herinneren, scheen niet overbodig ter nadere verklaring van het vroeger gemelde Besluit der Maatschappij ten vorigen jare door hare Algemeene Vergadering genomen. Het vraagstuk heeft echter ook nog eene bijzondere actualiteit bij de ophanden herziening van de Schoolwetgeving. Er zal daarbij dan nu beslist moeten worden, of de bijna wetteloze toestand, waarin de ondernemingen of Instellingen verkeerden, die men nu eens Matressen- of Winkelschooltjes, dan weder Bewaarscholen, op een ander oogenblik Voorbereidende Scholen noemt, — of die wetteloze toestand, en met dezen de zeer bedenkelijke spraakverwarring, al dan niet zal voortduren? Inzonderheid echter zal 't blijken, in hoeverre het den Staat of der Regeermagt ernst zij, de Lagere Volksschool, het onmisbaar voetstuk voor het stofelijk en zedelijk bestaan van eene beschaafde Natie, voortgaande uit te breiden en tot de hoogst mogelijke volmaaktheid te brengen. Voor de Maatschappij: *Tot Nut van 't Algemeen* heeft dit van den aanvang af tot hare meest geliefdste wenschen behoord; en al haar streven is voortdurend op dat doel gerigt geweest. En in overeenstemming daarmede heeft zij dan ook onlangs bij vernieuwing jegens het Vaderland de belofte openlijk uitgesproken: *“De Maatschappij beoogt de gedurige verbetering en uitbreiding van de Lagere Volksschool en verwacht van hare Departementen, dat zij naar plaatselijke behoeften en krachten het hunne daartoe bijdragen”* ¹

16. DEPARTEMENTSSCHOOL.

Wat in het algemeen Overzicht onder de benaming “Departementsschool” verstaan moet worden, behoeft te meer eene nadere verklaring, daar het woord zelf ten hoogste de herkomst der Instelling aanduidt, doch omtrent haren aard of hare strekking niets bepaalt. De vroeger besproken Bewaarscholen en later te vermelden Herhaling- en Zangscholen zijn bovendien evenzeer Departementsscholen. Men zou dus ten aanzien van verschil en overeenkomst dier Instellingen op een dwaalspoor kunnen geraken. Ter voorkoming hiervan gelieve alzoo de lezer de hier bedoelde Departementsschool zich voor te stellen: als eene van Departements-wege opgerigte en onderhouden School, waarin de bekende leervakken van Lager Onderwijs, overeenkomstig de voorschriften van 's Lands Wet, onderwezen worden, — eene School, die nu eens geheel kosteloos voor minvermogenenden, dan weder tegen betaling van eenig schoolgeld, hetzij alleen voor kinderen of pupillen van de Leden des Departements, hetzij met deze ook voor anderen, onder verschillende voorwaarden, openstaat.

¹ Art. 1 van het Reglement voor de uitvoering en toepassing van Art. 110, v. v., der Wet.

Dat het der Maatschappij inderdaad ernst is, hare belofte gestand te doen, moge ook daaruit blijken, dat zij, behalve de zeer belangrijke geldelijke opofferingen, die zij ten behoeve van Onderwijs onophoudelijk zich getroost, nu ettelijke jaren geleden besloot en terstond een begin maakte met het aanleggen van een **SCHOOLFONDS**, telkens te vermeerderen met zoodanig bedrag, als de gemeenschappelijke middelen bij de jaarlijkse Begrooting zouden gedoogen. In 1854 is dit Fonds, waarin voor 't oogenblik p. m. f 20,000 voorhanden is, bij grondwettelijke bepaling (Art. 115 der Wet) aan de belangen van Onderwijs en Schoolwezen op nadrukkelijke wijze verbonden. Omtrent het meest gepast gebruik der aldus bespaarde middelen wordt beslist, zoodra zij eene voldoende hoogte zullen bereikt hebben.

De aldus ingerigte School behoort tot de eerst beproefde middelen, waardoor de Maatschappij, in het vroegste tijdperk van haar bestaan, getracht heeft op de volksbeschaving gunstigen invloed te oefenen. De Maatschappij was zelfs naauwelijks gevestigd, toen zij reeds het plan vormde, om te Edam, hare geboorteplaats in 1784, eene *Nationale Kweekschool* op te rigten, en maatregelen beraamde, om kinderen van onvermogenende ouders voor rekening van het Genootschap te laten schoolgaan. Hoezeer dit plan destijds en te genoemder plaatse niet terstond tot uitvoering kon komen, verloor men het echter geenszins uit 't oog, maar werd daaraan des te ijveriger en veelzijdiger gearheid, zoodra de Maatschappij, met verplaatsing van haren hoofdzetel naar Amsterdam (1788) zich al spoedig over verschillende punten des Lands, in Afdelingen of Departementen, verspreid had.

Volgens de *Gedenkschriften* der Maatschappij, die zij ter herinnering van haar 25-jarig bestaan in 't licht zond, komt aan de Departementen Leiden, Dordrecht, Wormerveer, Bergen op den Zoom, Middelburg, Utrecht, Amsterdam, Rotterdam, Haarlem, Groningen, Gouda, Sloterdijk, en vervolgens aan die te Sneek, Alkmaar, Medemblik, 's Gravenhage en Delft de eere toe van het eerst met kracht de hand aan 't werk geslagen te hebben. De weg hierbij door hen gevolgd, was niet voor alle dezelfde. Terwijl de Maatschappij, in haar geheel, door geschriften van harentwege uitgegeven, en andere algemeene maatregelen de gebreken in het Schoolwezen van dien tijd aantoonde en tevens de wegen en middelen ter verbetering gedurig aanpreef, bleef het den Departementen, elk in 't bijzonder aanbevolen de gewenschte verbetering in praktijk te brengen, ieder naar de mate zijner kracht en naar gelang van plaatselijke omstandigheden. De ongenoegzaamheid van het Onderwijs zelf, in aard en strekking, omvang en leerwijze; de ongenoegzaamheid van den Onderwijzer, als meestal ongeschikt voor zijne taak, en de ongenoegzaamheid der School, als gelegenheid voor velen, om Onderwijs te bekomen; het waren de drie hoofdgebreken, tot welker herstel de werkzaamheid der Departementen geroepen werd. Ontbrak het alzoo bijna nergens aan gepaste aanleiding, om iets ten dienste der Volksofvoeding te beproeven, en was het doel, waarnaar elk in zijnen kring te streven had, duidelijk aangewezen, de middelen om het te bereiken, waren niet terstond en in gelijke mate overal voorhanden. Enkele Departementen, niet bij magte, om terstond zelve het volledig organisme eener School tot stand te brengen, moesten zich in den aanvang vergenoegen met zijdelingschen invloed op de School- en Onderwijsbelangen in hunnen omtrek. Zij moesten zich voorshands bepalen, hetzij tot nadrukkelijke vertoogen en herhaalden aandrang bij de plaatselijke Overheid, om van deze, indien 't in hare magt stond, maatregelen ter betere behartiging van het Schoolonderwijs uit te lokken; hetzij tot vriendschappelijk overleg met Schoolhouders der plaats, die men, na ze als honoraire leden en vrienden in het Departement opgenomen te hebben, poogde te overreden en meestal bereid vond den aangewezen' weg te beproeven. Deze en soortgelijke pogingen, hoezeer niet regtstreeks leidende tot de schitterende uitkomst, welke zich doet kennen door een fraai Schoolgebouw, in den gevel prijkkende met den naam "Departementsschool", hebben echter op vele plaatsen menige gunstige verandering in den staat van het Onderwijs bewerkt. Wie met historische naauwgezetheid de lotgevallen van het Nederlandsch Schoolwezen nagaat, en tevens aan de Maatschappij regt wil doen wedervaren, zal die pogingen, als inderdaad merkwaardige verschijnselen gadeslaan. En zoo hij aan de Departementen, die zich op deze wijze beijverden, al niet den naam van stichters of onderhouders van Scholen kan geven, hij zal hun dien van hervormers niet onvoorwaardelijk weigeren.

Waar men intusschen ook maar over eenige middelen te beschikken had, verzuimde men niet al dadelijk eene schrede verder te gaan. Verscheiden Departementen, namen b. v. den last op zich (ook heden nog door meer dan één gedragen) van het Schoolon-

derwijs te bekostigen voor een zeker aantal onvermogene kinderen, die zij toevertrouwen aan den meest bekwamen en daartoe bereid bevonden' Schoolhouder der plaats. Gewoonlijk geschiedde dit onder voorwaarde of aanbeveling, dat de Onderwijzer zijn onderrigt zooveel mogelijk zou hebben in te rigten overeenkomstig de destijds geopenbaarde denkwijze der Maatschappij. Om echter aan deze schikking een' duurzamen en voor gestadige uitbreiding vatbaren grond te geven, beproefde men hier en daar het aanleggen van plaatselijke Schoolfondsen, gevoed en onderhouden deels door 't gene de Departementskas telken jare daartoe vermogt af te zonderen; deels door buitengewone bijdragen van eenige Departementsleden, somtijds ook door giften of schenkingen buiten den kring des Departements verkregen. Een zeer merkwaardig voorbeeld hiervan vindt men o. a. in de geschiedenis van het Departement Middelburg, waar de aanwending van dit allezins vernuftig middel, niet alleen van lieverlede aan een groot aantal kinderen het voorregt van geregeld onderwijs verschafte, maar tevens den grond legde voor de uitmuntende Departementsschool, welke nog heden te regt als eene van de nuttigste Instellingen dier plaats geroemd wordt ¹.

Moest evenwel de oprigting van eigene Scholen bij sommige Departementen eene wijle verdaagd blijven, totdat men allens de vereischte middelen bijeengezameld had, de poging van anderen daarentegen werd al spoedig in die mate met het gewenschte gevolg bekroond, dat de Maatschappij, nog vóór het einde der voorgaande eeuw, reeds een niet onbelangrijk aantal behoorlijk ingerigte Scholen, als vrucht van hare bemoeijng, had aan te wijzen. Met eenige dezer Scholen waren bovendien Instellingen verbonden, bestemd tot opleiding van aankomende Onderwijzers. Dit verband, later aangeduid door de zamengestelde benaming: LEER- EN KWEEKSCHOOL, had inzonderheid de strekking, om aan hen, die zich voor het vak van Onderwijzer wenschte, te bekwamen, in de Departementsschool gelegenheid en leiding te geven voor hunne praktische vorming. Het waren vooral de Departementen Amsterdam, Groningen, Rotterdam en Leiden, welke het eerst hunne Scholen naar het genoemde plan inrigtten, en daardoor te gelijker tijd in tweederlei behoefte, die van het oogenblik, en die van de toekomst, hielpen voorzien.

Wat echter door de loffelijke bemoeijngs van deze en achtereenvolgens van de overige Departementen, beoogd en ook voor een groot deel verkregen werd, was niet zoo zeer de gedurige vermeerdering van het *aantal* Scholen in den Lande, als wel de gedurige verbetering van de *gehalte* der reeds bestaande Instellingen. Wel is waar, de Maatschappij wenschte den weg tot het bekomen van Schoolonderwijs voor meerderen verbreed en geëffend te zien; want die weg was hier en daar eng genoeg en daarop lagen soms verschillende hindernissen. Even zoo wenschte zij hem, die tot het geven van onderwijs geroepen werd, beter toegerust voor zijne gewigtige roeping. Maar meer nog dan dit eene en andere beoogde zij eene verandering ten goede in geheel de gesteldheid der Volksschool; zoo als zij die vond tijdens hare oprigting. Zij wenschte verbetering van schoolplan en schoolorde, van leerwijze en leermiddelen, van strekking, omvang en inhoud van het onderwijs. Het hoog belang hiervan mogt zij met klem van redenen in 't afgetrokkene betoogen, gelijk het reeds vóór haar ook door anderen met nadruk gedaan was; het volgen van eene betere leerwijze en het gebruik van meer doeltreffende hulpmiddelen van onderwijs, mogt zij allerwegen in geschriften aanprijzen, en ieder die bij de opvoeding der jeugd betrokken was op 't hart drukken; toch bleek er nog iets meer noodig te zijn dan woorden van opwekking en aansporing. Het was het aanschouwelijk voorbeeld der beter ingerigte School: het was de voor allen duidelijke zichtbare tegenstelling van het

¹ Het Reglement voor deze School, belangrijk in meer dan één opzigt, is als historische bijzonderheid en ter verduidelijking van den aard en den oorsprong van Departementsscholen, aan het slot dezer beschouwing medegedeeld.

betere tegenover het gebrekkige, die het laatste voor het eerste moest doen plaats maken. En dit voorbeeld nu wilde de Maatschappij door hare Departements-scholen geleverd hebben.

Het ligt buiten de grens der tegenwoordige beschouwing de werking van dat voorbeeld voet voor voet na te gaan. De onpartijdige geschiedenis van het Schoolwezen heeft het aan te wijzen in hoeverre de Scholen der Departementen Model-scholen zijn geweest, waarnaar achtervolgens andere zich gevormd hebben. Het is hare taak het aandeel te bepalen, hetwelk de Maatschappij gehad heeft aan den gewichtigen ommkeer en de weldadige veranderingen, die sedert het begin dezer eeuw op het gebied der School blijkbaar zijn geworden. Niettemin mag 't ook te dezer plaatse, als een historisch feit wèl worden herinnerd, hoe reeds in 't jaar 1796 “de toenmalige Nationale Vergadering, vertegenwoordigende het volk van Nederland” niet aarzelde openlijk te *decreteren: dat de Maatschappij Tot Nut van 't Algemeen, vóór en na den jare 1787 niet opgehouden heeft zich verdienstelijk aan het Vaderland te maken.* Tien jaren later werd deze eervolle uitspraak, op eene misschien nog meer beteekenende wijze door de hoogste Staatsmagt van dien tijd bekrachtigd. De merkwaardige Schoolverordeningen van 1806, de Scholen der Maatschappij met name noemende, handhaafden niet alleen haar wettelijk bestaan, maar plaatsten ze zelfs tegenover andere in eene zóó onderscheidende stelling, als kwalijk geregtvaardigd zou zijn geweest, zoo niet het motief voor de uitzondering ontleend ware aan erkende verdiensten der Maatschappij, en aan het aanprijzend voorbeeld door haar gegeven.

In later volgende dagen zijn de bemoeijingen der Departementen, die regtstreeks de oprigting van Departementsscholen ten doel hadden, zeldzamer geworden; en zijn enkele der vroeger opgerigte in handen van particuliere Schoolhouders overgegaan. Trouwens, het oogmerk der Maatschappij was in zooverre bereikt, als de Overheid zelve de taak aanvaardde, om het onderwijs voor de jeugd, als een nationaal belang, met ernst ter harte te nemen, velerwege Scholen te stichten, en deze te doen inrigten op de wijze en in den geest, zoo als waarvan de voorbeelden nu voorhanden waren. Van dien tijd af scheen de opzettelijke tusschenkomst der Departementen, immers voor zooveel het ondernemen van eigene Scholen betreft, minder dringend gevorderd te worden. Desniettemin volvoerden de meesten wat zij eenmaal begonnen hadden, of onderhielden wat vroeger door hen tot stand was gebracht. Als vrucht hiervan bestaan nog heden ten dage de Instellingen, welke in het Algemeen Overzicht onder de benaming van Departements-scholen aangeduid, voor de daarbij betrokken Departementen het voorwerp hunner aanhoudende zorg uitmaken. Even zoo gaan verscheiden andere Departementen op den vroeger ingeslagen' weg voort, met in de Scholen der plaats, waar zij gevestigd zijn, het Onderwijs ten behoeve van eenige onvermogenen te bekostigen, voor zoover hunne financiële krachten reiken. Het Overzicht gewaagt van 19 Departementen, die zich in deze, en van even zoovele, die zich in gene rigting aan de bevordering van Schoolonderwijs laten gelegen zijn. Van beiden zou evenwel het aantal grooter bevonden worden, zoo niet vele Departementen verzuimd hadden, het verslag van hunne werkzaamheden en instellingen, over het dienstjaar 1854—1855, bij het Hoofdbestuur in te zenden. Zoo b. v. is 't door vroegere mededeelingen bekend, dat er bij het Departement Zwolle, welks verslag ditmaal ontbreekt, eene voortreffelijk ingerigte Departementsschool bestaat.

Indien nochtans de latere Staatszorg voor het Onderwijs de wenschen der Maatschappij voor een gedeelte kwam vervullen, het was er verre van verwijderd, dat de Maatschappij daarmede hare taak als geëindigd kon beschouwen. In tegendeel, zoo er bij het beperkt vermogen van alle Staatszorg, altijd nog veel voor haar te doen overbleef, zij moest inzonderheid er op bedacht zijn, om het gebouw, tot welker grondveste zij zelve zooveel had bijgedragen, verder te helpen optrekken en voltoojen, en later welligt wederom tegen verval te behoeden. Dit beproefde zij door de verschillende maatregelen of Instellingen,

in het algemeen Overzicht aangewezen onder de benamingen van Herhaling-school, Zang-school, Gymnastiek-school en Teekenschool. Reeds sedert vele jaren hebben onderscheidene Departementen zich met de aanwending van een of meer dezer middelen onledig gehouden.

Het eerstgenoemde:

17. De HERHALING-SCHOOL heeft de strekking, om aan jongelieden, na het verlaten der gewone School voor Lager Onderwijs, gelegenheid te geven tot herhaling en bij gevolg tot onderhouding van het vroeger geleerde. Als zoodanig is deze Instelling te beschouwen als eene hoogste of buitengewone leerklasse der Volksschool, waarbij men de schooltijden of leeruren zooveel mogelijk regelt naar of in overeenstemming tracht te brengen met den beschikbaren tijd der scholieren. Volgens de kennelijk uitgesproken bedoeling der Maatschappij behooren echter tot zulke Herhaling-lessen eeniglijk de zoodanigen te worden toegelaten, die vooraf reeds Onderwijs genoten hebben, terwijl waar dit ontbreekt, het doel der Instelling geheel gemist wordt.

Gedurende het dienstjaar 1854—1855 hebben de onderstaande Departementen zich aan het verschaffen van Herhaling-Onderwijs laten gelegen zijn, op de volgende wijze:

DEPARTEMENT.	AANTAL		SCHOOLTIDJEN PER WEEK.	UITGAVEN	INKOMSTEN	Bijzonderheden.
	Leerlingen.	Onderwijzers.		TEN BEHOEVE DER SCHOOL.	TEN BEHOEVE DER SCHOOL.	
ALPHEN, c. a.....	87	4	21, 4 u. p. w.	f 115.—		De Herhaling-school maakt de 1e afdeling der Hand- werksschool uit. Duur van 19. October tot 19. Mei.
AMERSFOORT.....	2 maal 8-9½ u. des avonds.	
ANDLJK, c. a.....	34	1	68 à 2 uren.	" 80.—	f 35.—	De Herhaling-school is in 4 afdelingen, op even zor- vele plaatsen, verspreid. Kosteloos lokaal en verwarming.
APELDOORN.....	40	1	ged. de 4 winterm. 6 uren.	" 30.—	" 30.—	
APPINGADAM.....	20	1	52 à 1 uur.	" 35.—		
ARNHEM.....	60	2	2 ml. ged. d. wint.	" 120.—		
ASSEN.....	66	2	5 à 2 uren.	" 136.—	" 50.—	
BAAMBRUGGE.....	31	2	's winters 4 à 2 u.	" 70.—	" 10.—	
BEDUM.....	126	6	3.			
BELLINGWOLDE.....	45	4	5 maand. 10 u. p. w.	" 33.75	" 20.—	
BERKHOUT.....	63	2	4 à 2 uren.	" 150.11	" 104.20	
BEVERWIJK.....	93	3	4 maand. 4 ml. p. w.	" 100.—	" 100.—	
BOLSWARD.....	41	2	26 à 4½ uren.	" 84.325		
BOSKOOP.....	20	1	8 maand. 2 u. p. w.	" 34.16	" 38.90	
BOVENKARSPTEL.....	24	1	4.	" 18.50	" 15.—	
BREUKELLEN.....	93	3	Totaal 180 uren.	" 177.—	" 177.—	
BRUMMEN.....	163	6	40 uren voor iedere schoolafdeeling.	" 171.225	
CAPPELLE o. d. IJSSEL.	18	1	's avonds van 6-8 u.	" 41.925	" 20.—	
DALEN, c. a.....	34	2	5.	" 50.40	" 30.—	
DELLEN, c. a.....	73	3	52 in 't geheel.	" 78.—	" 32.85	
DELETSHAVEN.....	16	1	4 uren.	" 16.—	" 7.—	
DOETINCHEM.....	20					
DOKKUM.....						
DORDRECHT.....	54	2	4 à 2 u. ged. d. wint.	" 331.40	" 218.55	
DRUTEN.....	15	1	4.	" 28.—	" 28.—	
EDAM.....	65	2	4.			
ELBURG.....	25	2	's winters 2 à 2 uren.	" 69.34	" 124.565	
ENKHUIZEN.....	28	2	2 maal 2 uren.	" 86.10	" 83.29	
GOOR.....	83	2	26 à 2 uren.	" 30.—	Bijdrag. der leerlingen.	
GORINCHEM.....	25	2	4.	" 109.75	f 66.—	
GRIJPSKERK.....	100	4	5.			
GROEDE.....	161	3	1 à 1½ of 2 uren.	" 161.—	" 161.—	
GRONINGEN.....	160	7	2 à 2 uren.	" 200.—	" 200.—	
GROUW.....	60&90	2	3 gedur. den winter.	" 25.—	
HALLUM.....	38	1	3.	" 43.15	" 25.—	
HARDEGARLJP.....	20	2	2.	" 20.—	" 15.—	

Geene vaste inkomsten, doch eene vrijwillige gift ont-
vangen van f 85.—.

Kosteloos lokaal.

DEPARTEMENT.	AANTAL		SCHOOLTIJDEN PER WEEK.	UITGAVEN TEN BEHOEVE DER SCHOOL.	INKOMSTEN TEN BEHOEVE DER SCHOOL.	Bijzonderheden.
	Leerlingen.	Onderwijzers.				
HEERENVEEN.....	80	3	3.	f 56.—		
's HERTOGENBOSCH....	53	2	4 uren.	" 127.82	" 135.73 ⁵	Kosteloos lokaal.
HOLWERD.....	60	2	2 uren 's winters.	" 101.89 ⁵	" 50.—	
HOOGCARPEL.....	53	3	Totaal 168 uren.	" 130.—	" 89.—	Kosteloos lokaal.
DE JOURE.....	50	1	2.	" 29.—	Item , licht en verwarming.
KAMPEN.....	140	3	3 uren elk. zondag.	" 140.—	" 140.—	Kosteloos lokaal.
KOEVORDEN.....	57	1	10 uren.	" 130.95	" 132.75	
LEERDAM.....	64	3	4 gedur. 20 weken.	" 110.—	" 50.—	
LEEUWARDEN.....	193	4	5 en 6 u. 's winters.	" 226.—	" 39.80	
LEIDEN.....	75	2	3 uren.	" 1197.38	" 718.—	
LEMMER.....	53	2	2 uren.	" 61.64	" 40.—	
LOPPERSUM.....	79	5	3 uren.	" 63.50	" 30.—	
MAKKUM.....	26	2	4 's winters.	" 50.85 ⁵	f 25.—	Kosteloos lokaal en schoolmeubelen.
MARRUM.....	55	3	2.	" 60.—	Kosteloos lokaal, verwarming en verlichting.
MARUM.....	74	5	5 ged. den winter.	" 22.35	" 19.25	
MEDEMBLIK.....	116	4	4.	" 321.12	" 158.12	
MENALDUMADEEL.....	155	12	2.	" 103.—	" 50.—	
MEPEL.....	71	2	totaal 126 uren.	" 154.80	" 150.—	
MIDDELBURG.....	50	1	8 uren.	" 60.—		
MONTFOORT.....	41	3	5.	" 75.—	" 45.—	
MOORDRECHT, c. a....	209	6	4 's winters.	" 277.50	" 90.—	
MUNTENDAM.....	65	2	1.	" 41.80	" 25.—	
NIEUW-LEKKERL., c. a.	20	4	4.	" 60.—	" 50.—	
NOORDBROEK.....	40	4	2 ged. 4 maanden.	" 41.51	" 50.—	
OLDEBOORN.....	25	1	1 's winters.	" 30.—	" 20.—	
OOST-DONGERADEEL...	64	3	3 à 1½ uur.	" 27.50		
OOSTERBEEK, c. a....	76	2	totaal 298 uren.	" 48.—		
OUDEKERK a. d. AMST.	43	1	3.	" 69.35	" 87.88 ⁵	
OUDEWATER.....	..	1	1.	" 49.—	" 14.79	Vermeldt geen aantal leerlingen.
OUDE WETERING, c. a..	48	3	2.	" 71.56 ⁵	" 15.30	
DE RIJP.....	116	4	van Oct. tot April.	" 75.80		
RIJSSSEN, c. a.....	253	6	totaal 180 uren.	" 222.54	" 145.25	
ROORDAHUIZUM.....	25	2	2.	" 52.—	" 35.—	
SCHAGEN.....	42	2	4 ged. 6 maanden.	" 30.—	" 25.—	
SCHERMERHORN.....	35	1	3 ged. 4 maanden.	" 128.30	" 87.—	Kosteloos lokaal.
SCHOONHOVEN.....	33	2	4 u. ged. 26 weken.	" 60.—	" 30.—	
SCHOUWEN.....	32	2	1.	" 42.50	" 20.—	
SNEEK.....	64	2	2.	" 25.—	" 60.—	
STIENS.....	53	1	2 à 2 uren.	" 17.20	" 15.—	
THOLEN.....	16	1	4 uren.	" 25.—	" 25.—	
TIEL.....	63	2	8 u. ged. 20 weken.	" 99.80	" 100.—	
UITGEEEST.....	53	2	8 u. ged. 20 weken.	" 82.—	" 60.—	
UITHUIZEN.....	47	3	totaal 52 uren.	" 55.—	" 25.—	
VARSSEVELD.....	55	2	1½ uren.	" 28.—		
VORDEN.....	48	2	2 uren.	" 26.50		
VREDEWOLD.....	80	5	totaal 270 uren.			
WEESP.....	98	2	totaal 400 uren.	" 199.45		
WERKENDAM.....	19	2	4 ged. 21 weken.	" 42.—		
WESTGRAFTDIJK.....	61	2	4.	" 120.—	" 130.—	
WEST-LANGEWOLD....	30	1	2 uren.			
WESTZAAN.....	51	4	totaal ged. 26 wek.	" 120.—	" 120.—	
DE WIJK.....	29	2	1 van Nov. t. Maart.	" 28.67 ⁵	" 28.67 ⁵	
WINSCHOTEN.....	120	2	1 ged. 7 winterm.	" 42.22		
WORMERVEER.....	21	2	ged. 4 winterm.	" 63.—		
ZAANDAM.....	134	5	2 uren per avond.	" 299.46 ⁵	" 200.—	
ZALTBOMMEL.....	30	2	2 ged. 6 winterm.	" 15.—	" 15.—	
ZUIDBROEK.....	55	2	totaal 26 uren.	" 25.—	" 20.—	

18. VOLKS-ZANGSCHOLEN (1854—1855).

Het onderrigt in den Zang, naar eene goede methode, als bepaald leervak van Lager Onderwijs te doen erkennen, en als integreerend deel van het Schoolplan in de Volksschool te doen opnemen, is sedert vele jaren voor de Maatschappij het doel van haar ijverigst streven geweest. Tegenstand van verschillenden aard heeft echter bij herhaling de aangevande pogingen verijdeld. Naar aanleiding hiervan zijn eenige Departementen, die niet-temin de gelegenheid voor het bedoelde onderrigt ongaarne wilden missen, tijdelijk op een' zijweg gedrongen. Zij hebben derhalve nevens de Volksschool, de zelfstandige Zangscholen geopend, waaromtrent de volgende bijzonderheden door hen worden medegedeeld.

DEPARTEMENT.	AANTAL		SCHOOLTIJDEN PER WEEK.	UITGAVEN TEN BEHOEVE DER SCHOOL.	INKOMSTEN TEN BEHOEVE DER SCHOOL.	Bijzonderheden.
	Leerlingen.	Onderwijzers.				
AMSTERDAMS 1 ^e en 2 ^e .	246	5	's zomers 6 uren. 's winters 5 uren. Totaal 78 à 2 uren.	f 918.35	Aan de Volks-Zangschool is eene Volks-Zangvereniging en eene Burger-Zangschool verbonden.
ANDIJK, c. a.....	69	1	1	" 89.70	f 63.15	De School bestaat uit 2 afdelingen.
BAAMBRUGGE.....	3	" 25.—		
BEDUM.....	130	6	4 uren.	" 40.—	" 25.—	De School levert goede resultaten op.
BERKHOUT.....	58	3	2 à 3 uren.	" 194.67	" 149.95	
BREDA.....	98	1	2 à 2 uren.	" 328.84	" 333.55	
DALEN, c. a.....	90	1	3	" 36.—	" 36.—	
DOKKUM.....	38	1	5	" 55.15	" 63.87 ⁵	
DRAGTEN.....	8	1	4 uren.	" 6.—	" 54.50	Aan deze School is eene V.-Zangverenig. toegevoegd.
DRUTEN.....	144	2	4 à 1 uur.	" 58.—	" 106.—	De School is met het gewone onderwijs verbonden.
ENKHUIZEN.....	80	2	3 uren.	" 120.—	" 100.—	Het Zang-onderwijs draagt goede vruchten.
FINSTERWOLD.....	108	1	3 à 2 uren.	" 78.06	" 70.—	
GOOR.....	160	2	1	Het onderrigt wordt door den Onderw. gratis gegeven.
GOUDA.....	42	1	2	" 48.50	" 25.—	
GRAFT.....	125	4	7 uren.	" 534.—	" 175.—	De School is met eene derde klasse vermeerderd.
GRIJPSKERK.....	50	1	1	" 29.07	" 25.—	De leerlingen maakten buitengewone vorderingen.
GROOTE BROEK.....	127	2	Totaal 208 uren.	" 87.—	" 24.42 ⁵	De School beantwoordt aan de verwachting.
HAARLEM.....	49	1	2 uren.	" 35.40	" 30.—	Het verslag dezer Inrigting is zeer gunstig.
HALLUM.....	71	4	3	" 56.—	" 36.—	Het onderwijs wordt met goed gevolg gegeven.
HEUSDEN.....	67	1	3 uren.	" 30.—	" 25.—	
HOLWERD.....	50	1	4 uren.	" 227.06	" 240.92 ⁵	De meeste kinderen ontvaugen het onderrigt gratis.
KOLLUM.....	30	1	3 uren.	" 52.40	" 25.—	
KOUDEKERK, c. a.....	148	2	2	" 8.75	" 14.50	Het onderwijs wordt kosteloos gegeven.
KROMMENIE.....	58	1	2	" 37.50	" 35.—	
LEIDEN.....	40	3	2 uren.	" 14.80	" 50.—	De School bestaat uit 5 afdelingen.
LEMMER.....	170	7	4 à 1½ uur.	" 260.—	" 195.—	
LOCHEM.....	108	1	7 uren.	" 80.—	" 70.—	2 Scholen in gunstigen toestand.
MARUM.....	110	2	2 uren.	" 50.—	" 40.—	Is eerst onlangs in werking gekomen.
MARRUM.....	20	1	
MENALDUMADEEL.....	20	1	2 uren.	" 30.—	" 25.—	De uitkomsten beantwoorden aan het doel.
MIDDELBURG.....	295	6	2 à 2 uren.	" 525.—	
MIDDELSTUM.....	50	1	4 uren.	" 25.—	" 25.—	De toestand der School is bevredigend.
MIJNRECHT.....	52	1	4 uren.	" 101.59 ⁵	" 116.96	De School blijft goede resultaten opleveren.
OD-CARSPHEL.....	90	2	6 uren.	" 280.—	" 280.—	
ROORDAHUIZUM.....	99	2	2 uren.	" 29.50	" 70.—	6 afdelingen in bloeienden staat.
ROTTERDAM.....	324	8	Totaal 290 uren.	" 160.—	" 70.—	
SNEEK.....	74	1	Totaal 208.	" 55.—	" 55.54 ⁵	
THOLEN.....	60	1	1	" 130.—	" 55.—	
VLISSINGEN.....	26	1	1 à 2 uren.	" 16.—	" 25.—	
VORDEN.....	26	1	1 à 1 uur.	" 32.—	" 19.20	Kosteloos onderwijs.
VREDEWOLD.....	70	4	1 à 1½ uur.	" 19.20	" 19.20	Eerst onlangs opgericht, doeb nog niet in werk. getreden.
WAGENINGEN.....	50	1	Is sedert korten tijd in werking.
WESTGRAFTDIJK.....	28	..	2 à 3	
WIERINGEN.....	26	1	2	" 193.58	" 181.70	
WILDERVANK.....	132	2				
WINSCHOTEN.....						
WORKUM.....						
ZAANDAM.....						
'T ZANDT.....						
ZUTPHEN.....						

19. GYMNASTIK-SCHOOL.

Niettegenstaande de Opvoedkundigen van alle tijden de Gymnastiek of geregelde lichaams oefening naar een bepaald plan als volstrekt onmisbaar bij de opvoeding hadden erkend, en met nadruk aanprezen; en niettegenstaande deze pædagogische waarheid reeds in de Volksschool van de meeste der beschaafde natiën was opgenomen en toegepast, bestond er te dien aanzien hier te Lande tot nog vóór weinige jaren niet alleen eene groote mate van onverschilligheid, maar zelfs een zeer stellig en vrij algemeen vooroordeel. Voor de physische gesteldheid der Schoolbevolking was, naar men oordeelde, reeds genoeg gezorgd, indien licht, lucht en ruimte in het schoollokaal niet ontbraken; en daarbuiten, zou de speellustige jeugd van zelvè voor beweging en spiroefening gelegenheid te over vinden. Bovendien verkeerden velen omtrent 't gene door de opvoedkunde voorgeschreven werd, in eene zonderlinge dwaling, meenende, dat Gymnastiek noodwendig niet anders kon zijn dan de vervaarlijke lichtsprongen en kunstenarijen van paardrijders en koorddansers, met de daaraan verbondene kansen van gekneusde ledematen en gescheurde kleederen.

De Maatschappij heeft zich beijverd, deze onverschilligheid eenerzijds, en de verkeerde opvatting aan den anderen kant, voor belangstelling en beter inzicht te doen plaats maken. Zij heeft dit gedaan op hare wijze; eerst, door onder hare talrijke Leden en wie verder van hare geschriften wilden kennis nemen, juistere denkbeelden te verspreiden omtrent het hoog belang eener doelmatige harmonische ontwikkeling van den jeugdigen mensch, zoowel naar het ligchaam als naar den geest, met aanwijzing van hetgeen daartoe zoowel in de School als bij de huisselijke opvoeding behoorde in acht genomen te worden; vervolgens door herhaalde vertoogen bij 's Lands Regering, om even als in andere Landen met behulp van wettelijk voorschrift de Gymnastiek in de Volksschool ingang te verschaffen; en eindelijk door zelve hier en daar oefenplaatsen aan te leggen, en ze voor het onderwijs in de Gymnastiek behoorlijk in te rigten. Door dit laatste wilde de Maatschappij, even als bij de meeste harer ondernemingen, ook op aanschouwelijke wijze aantoonen en verklaren, wat zij onder stelselmatige lichaams oefeningen in pædagogischen zin, begrijpt; ten einde aldus verkeerde opvattingen en vooroordeelen tegen te gaan. Inzonderheid echter wilde zij hare oefenplaatsen geopend hebben voor Kweekelingen of aankomende Ondervijzers, om aan deze gelegenheid te geven zelve aan de oefeningen deel te nemen; en op die wijze de invoering der Gymnastiek in de Volksschool voor te bereiden.

Ter bereiking van dit oogmerk besloot de Maatschappij in 't jaar 1849, en later bij vernieuwing in 1855, telken jare eene niet onbelangrijke som gelds uit hare algemeene Kas ter beschikking te stellen van eenige harer Departementen, gezind en bij magte, om in hunnen kring de verlangde proeven te nemen. Aan de uitnoodiging hiertoe is voorshands gevolg gegeven door de Departementen Groningen, Amsterdam, Arnhem, Rotterdam, Zwolle en Haarlem, bij welke alsnu de in het Algemeen Overzicht genoemde, op meer of minder breede schaal aangelegde Gymnastiek-scholen in werking zijn.

Welke uitkomsten door deze pogingen verkregen zijn, en tot welke verwachting voor de toekomst zij regt geven, zou misschien voorbarig wezen, nu reeds te bepalen. Het voornemen bestaat nogtans daarop later, in een der volgende Jaarboeken, terug te komen, en bij die gelegenheid tevens de Teekenscholen en andere Departementale Instellingen te bespreken, waarvan voorshands eenige statistische bijzonderheden in de hierna volgende bladen worden medegedeeld.

LEESINRIGTINGEN, 1854-1855.

DEPARTEMENT.	AANTAL BOEKWERKEN.	AFGIFTE.	AANTAL LEZERS.	AANTAL AFGEGEVEN BOEK- WERKEN.	UITGAVEN TEN BEHOEVE DER INRIGT.	INKOMSTEN TEN BEHOEVE DER INRIGT.	Bijzonderheden.
AARDSWOUD.....	276	32	110			
ADUARD.....	260	om d.14 d.	8	80			
AKKRUM.....	494	om d.14 d.	90	1270	f 15.—		
ALBLASSERDAM.....							
ALKMAAR.....	1528	wekelijks.	246	3444	" 85.20	f 97.20	
ALMELO.....	470	149	1364	" 3.48		
ALPHEN, c. a.....	500	2ml.p.m.	40	425	" 29.—		
ANDIJK, c. a.....	450	dagelijks.	118	260	" 15.—		
ST.-ANNA- EN VR.-PAROCH..	292	om d.14 d.	83				
APPINGADAM.....	185	dagelijks.	15	400			
ARNHEM.....	450	100	" 68.—		
ASSEN.....	416	om d.14 d.	56	310	" 15.—	" 15.—	
ASSEDELFT.....	330	om d.14 d.	120	1230	" 20.—	" 20.—	
AXEL.....	165						
BARNEVELD.....	316	dagelijks.	45	250	" 606.—	" 15.—	
BEEEMSTER.....	617	om d.14 d.	65	150	" 25.—		
BEEERTA.....	394	om d.14 d.	200	394	" 42.56	" 46.37	
BELLINGWOLDE.....	315	om d.14 d.	110	217	" 25.—	" 30.—	
BENNEBROEK.....	140	30	108			
BERGEN.....	250	27				
BERGUM.....	516	om d.14 d.	55	p.14 d.70.	" 47.10 ⁵	" 30.80	
BERKHOUT.....	242	dagelijks.	41	329	" 12.—	" 12.—	
BEVERWIJK.....	350	wekelijks.	100	2000			
BLOEMENDAAL, c. a...	308	wekelijks.	36	258			
BLOKZIJL.....	438	om d.14 d.	90	689	" 10.—		
BOLSWARD.....	767	om d.14 d.	230	3500	" 85.16 ⁵		
BOSKOOP.....	205	13	30	" 1.90		
BOVENKARSPTEL.....	189	15	65			
BREDA.....	490	wekelijks.	80	3840	" 50.—	" 50.—	
BREUKELEN.....	188	wekelijks.	33	55	" 2.46		
BROEK IN WATERLAND	500	om d.14 d.	146	1460	" 33.—	" 46.—	
BRUMMEN.....	290	om de 8 d.	21	185			
BUREN.....	293	wekelijks.	11	57			
DALEN, c. a.....	232	wekelijks.	30	30	" 3.25		
DELDEN, c. a.....	450	dagelijks.	20	30			
DELFTSHAVEN.....	320	wekelijks.	30	180	" 30.—		
DEVENTER.....	540	wekelijks.	200	" 200.—	" 200.—	
DOESBURG.....	1270	om d.14 d.	50	" 57.67 ⁵	" 56.92	
DOETINCHEM.....	400	40				
DRAGTEN.....	1260	om d.14 d. en wekel.	288	5743	" 63.17	" 82.05	
DRUTEN.....	200	onbep.	onbepaald.			
EDAM.....	1035	om d.14 d.	113	2664	" 183.86	" 197.50 ⁵	
EIJERLAND.....	150	dagelijks.	46	1196			
ELBURG.....	515	om d.14 d.	32	285	" 1.05		
ENKHUIZEN.....	743	om d.14 d.	215	4262	" 29.45	" 40.—	
EZINGE.....	172	20	53			
FINSTERWOLD.....	75	" 5.60		
FRANEKER.....	830	om d.14 d.	76	telk. 76	" 5.80	" 4.40	
FREDRIKSOORD, c. a..	265	65	568	" 10.05		
GELDERMALSEN.....	340	wekelijks.	116	503	" 25.—		
GOËNGA, c. a.....	228	onbepaald	10	25			
GOOR.....	256	dagelijks.	48	231	" 22.—		
GORINCHEM.....	900	174	4024	" 75.—		
GOUDA.....	1200	wekelijks.	206	2478	" 75.—	" 75.—	
GRIJPSKERK.....	300	maandel.	40	144	" 15.—	" 15.—	
GROEDE.....	190	70	93			
GRONINGEN.....	610	om d.14 d.	158	9000	" 83.67		
GROOTE BROEK.....	320	om d.14 d.	45	200	" 5.—		
GROUW.....	255	wekelijks.	128	" 25.—		
HAARLEM.....	866	wekelijks.	236	2664	" 100.—		
HARDEGARIJP, c. a...	340	om d.14 d.	30	" 6.—		
HARDERWIJK.....	504	70	800	" 35.50	" 26.—	

LEESINRIGTINGEN, 1854-1855.

DEPARTEMENT.	AANTAL BOEKWERKEN.	AFGIFTE.	AANTAL LEZERS.	AANTAL AFGEGEVEN BOEK- WEEKEN.	UITGAVEN TEN BEHOEVE DER INRIGT.	INKOMSTEN TEN BEHOEVE DER INRIGT.	Bijzonderheden.
HARDINXVELD.....	510	wekelijks.	32	200	f 12.25	f 15.—	
HILVERSUM.....	200						
HOLWERD.....	520	wekelijks.	40	1150	" 59.91	" 27.05	
HOOGVEEN.....	400	wekelijks.	65	315			
HOOGZAND, c. a.....	260	wekelijks.	31	169	" 35.—		
HOORN.....	1400	om d.14 d.	300	1200	" 150.—	" 150.—	
				p. maand.			
HUIZUM, c. a.....	231	om d.14 d.					
JUTPHAAS, c. a.....	60	" 16.—		
KAMPEN.....	850	wekelijks.	p.m.	" 45.10 ⁵	" 46.33 ⁵	
				80			
DE BEIDE KATWIJKEN.	192	wekelijks.	60	179			
KLAASWAAL.....	100						
KOEYORDEN.....	340	om d.14 d.	50a80	" 25.95	" 26.40 ⁵	
KOLLUM.....	523	wekelijks.	120	1800	" 24.08		
KOOG EN ZAANDIJK..	911	om d.14 d.	248	4172	" 57.09	" 57.09	
KOUDEKERK, c. a.....	..	wekelijks.	7	25			
KRABBENDIJKE.....	149						
KROMMENIE.....	455	om d.14 d.	190	telkens 160 à 190	" 45.—	" 45.—	
				7	" 11.—		
LEERDAM.....	190	7	" 11.—		
LEEUWARDEN.....	2138	om d.14 d.	365	3900	" 116.—	" 42.50	
LEIDEN.....	1776	wekelijks.	150	telkens 100	" 187.88 ⁵	" 180.60	
LEMMER.....	196	15	61			
LOBITH.....	314	om d.14 d.	16	41	" 19.—		
LOPPERSUM.....	130	30	80			
MAASSLUIS.....	201	om d.14 d.	30	" 16.40		
MAKKUM.....	392	90	1149	" 25.—	" 15.—	
MARUM.....	191	wekelijks.	24	72	" 5.23		
MARRUM.....	..	wekelijks.	30	54			
MEDEMBLIK.....	700	om d.14 d.	90	125			
MEEDEN.....	234	45	300			
MEERKERK.....							
MENALDUMADEEL.....	893	wekelijks.	" 24.85	" 4.10	
MEPPEL.....	316	156	2192	" 25.—		
MIDDELBURG.....	950	wekelijks.	180	3640	" 90.—		
MIDDELHARNIS, c. a.	955	149	3471	" 42.95	" 42.95	
MIDDELIE, c. a.....	150	dagelijks.	20	65	" 4.19	" 3.85	
MIDDELSTUM.....	284	om d.14 d.					
MIDWOUDE.....	282	dagelijks.	3	26			
MONNICKENDAM.....	480	99	1180			
MONTFOORT.....	350	wekelijks.	20	200	" 25.—		
MOORDRECHT, c. a...	152	dagelijks.	27	83	" 3.—	" 3.—	
MUNTENDAM.....	150	om d.14 d.	99	1072			
MIJDRECHT, c a.....	146	wekelijks.	12	24			
NEUZEN.....	243	dagelijks.	104				
DE NIEDORPER KOGGE.	..	dagelijks.					
NIEUWE PEKELA.....	190	om d.14 d.	40	130			
NIEUWE-TONGE.....	160	wekelijks.	16	42	" 7.70		
NIEUW-LEKKERLAND, c.a.	314	wekelijks.	35	500	" 45.—		
NIEUWOLDA.....	147						
NOORDBROEK.....	469	om d.14 d.	105	105	" 20.—		
NIJMEGEN.....	600	wekelijks.	160	2000a2500	" 50.—	" 50.—	
OLDEBOORN.....	211	om d.14 d.	30	360	" 12.40		
OLDEMARKT.....							
OOST-DONGERADEEL..	249	wekelijks.	21	" 19.60		
OOSTERBEEK, c. a.....	400	30	98			
OOSTERHOUT, c. a....	180	8	40			
OOSTHUIZEN.....	400	om d.14 d.	30	onbepaald.	" —.10		
OOSTZAAN.....	198	60	160	" 10.—		
OUD-CARSPEL.....	100	wekelijks.	75	75	" 39.70	" 45.70	
OUDEWATER.....	485	79	223	" 25.—		
OUDE-WETERING, c. a.	210	wekelijks.	60	190	" 8.65		

LEESINRIGTINGEN, 1854-1855.

DEPARTEMENT.	AANTAL BOEKWERKEN.	AFGIFTE.	AANTAL LEZERS.	AANTAL AFGEGEVEN BOEK- WERKEN.	UITGAVEN TEN BEHOEVE DER INRIGT.	INKOMSTEN TEN BEHOEVE DER INRIGT.	Bijzonderheden.
ST. PANCRAS.....	13	74	f 5.—		
PEKELA.....	325						
PURMERENDE.....	454	wekelijks.	150	" 63.95	f 79.67	
RAUWERD.....	200	om d.14 d.	12	180	" 25.—	" 25.37 ⁵	
DE RIJP.....							
ROORDAHUIZUM.....	100	om d.14 d.	10	60	" 15.—		
ROTTERDAM.....	760	om d.14 d.	373	" 175.—		
SCHAGEN.....	451	om d.14 d.	109	978	" 13.15	" 14.67	
SCHERMERHORN.....	266	40	11	" 7.—	" 7.—	
SCHIEDAM.....	385	om d.14 d.	78				
SCHOONHOVEN.....	181	wekelijks.	2	8			
SEXBIERUM.....	404	150	" 4.80		
SLOTERDIJK.....							
SLUIS.....	250	7	24			
SNEEK.....	800	om d.14 d.	180	450	" 53.38 ⁵	" 60.—	
STEENWIJK.....	680	maandel. en wekel. dagelijks.	103	telk. 80	" 25.—	" 28.60	
STRIJEN.....	112	dagelijks.	7	25			
TERSCHELLING.....	304	90	150	" 25.—		
THAMEN A. D. AMSTEL.	186	1	20			
TIEL.....	..	wekelijks.	31	ca. 1000	" 28.—	" 30.—	
UITGEEST.....	174	wekelijks.	41	170	" 36.—	" 25.—	
UTRECHT.....							
VARSSEVELD.....	310	wekelijks.	44	35	" 30.—		
VEENHUIZEN.....	94	onbepaald					
VLISSINGEN.....	600	140	3500	" 40.—	" 50.—	
VOORBURG.....	1100	om d.14 d.	57				
VORDEN.....	293	om d.14 d.	82	834	" 30.—		
VREDEWOLD.....	370	om d.14 d.	40	120			
WAGENINGEN.....	635	om d.14 d.	35	1300	" 40.—	
WAMEL, c. a.....	157	6	16			
WATERLAND.....							
WEESP.....	209	70	621	" 20.—		
WERKENDAM.....	315	wekelijks.	72	614	" 10.50		
WEST-GRAFTDIJK.....	150	10				
WESTLANDSCHE DORPEN	620	om d.14 d.	65	642	" 11.50		
WEST-LANGEWOLD.....							
WESTZAAN.....	375	128	" 33.46 ⁵	" 50.89 ⁵	
WIERINGERWAARD.....	160	om d.14 d.	24	154			
WORMER EN JISP.....	200	wekelijks.	20	250			
WIJHE.....	144	wekelijks.	19	400	" 5.07		
DE WIJK.....	141	om d.14 d.	87	130	" 10.50	" 12.15	
WILDERVANK.....	180	om d.14 d.	50	150			
WINKEL.....	147	dagelijks.	17	68			
WINSCHOTEN.....	536	om d.14 d. en wekel.	135	470	" 74.24		
WOLVEGA.....	300	110	110	" 12.20	" 37.75	
WORMERVEER.....	760	om d.14 d.	115	1000	" 83.60	" 83.47 ⁵	
WOUDRICHEM.....	307	80	100	" 14.16 ⁵	" 15.—	
WOUDSEND.....	74	om d.14 d.	50	50	" 25.—		
ZAANDAM.....	970	wekelijks.	400	" 297.—		
ZALTBOMMEL.....	605	wekelijks.	90	960	" 40.—	" 40.—	
ZIERIKZEE.....	587	wekel. en maandel.	30	40	" 12.—		
ZUTPHEN.....	..	wekelijks.	..	6000	" 148.51 ⁵	" 152.15	
ZIJPE.....	360	om d.14 d.	40	110	" 20.—		

SPAARKASSEN, 1854-1855.

DEPARTEMENT.	GETAL INBRENGERS.	BEDRAG DER INBRENGST.	WAARIN TERUG- GEGEVEN.	BEDRAG VAN HET VOORDEEL, DOOR DE INBRENGERS GENOTEN.	RESERVE- FONDS.	BEDRAG ADMINISTRA- TIEKOSTEN.	Bijzonderheden.
AMERSFOORT.....	60	f 816.—	In geld.	v. Julij tot Dec. f 8.93	f 50.—	De renten van Dec., 1854, tot Julij, 1855, niet in de opgave begrepen.
BAARD, c. a.....	" 369.95	In geld.	" 13.16 ⁵
DANTUMADEEL.....
DOESBURG.....	72	" 450.95	In brandstoffen, land- pacht, huishuur, aard- appelen, kleederen, ziek- te- en begrafenis-kosten, enz.	" 478.32	f262.60 ⁵	" 2.75
DRAGTEN.....	5	" 21.—	In geld, brandstof en levensmiddelen.
EZINGE.....	1	" 167.36
HOLWERD.....	3	" 38.45	f 8.80 in geld.	10 %
KAMPEN.....	190	" 283.04 ⁵	In specie en turf.	100 % op den turf.	" 11.04
LEEUWARDEN....	701	" 4622.03	In geld en levensbe- hoefden.	5 à 7%	"337.26 ⁵	" 242.40	Staat alleen in zijdelingsche betrekking tot het Departement.
LEIDEN.....	166	ruim f 1000	In geld, levensbehoef- ten en brandstoffen.
MAASSLUIS.....	26	f 248.85	In geld.	f 3.92	" 10.25	" 1.45
MAKKUM.....	22	" 326.95	In geld.	" 26.58 ⁵	" 7.10
MOORDRECHT, c. a.	11	" 143.06 ⁵	In geld.	5 %
OUDERKERK ^A / _D A.	Is gedurende het afgelopen dienstjaar niet in werking geweest.
ROORDAHUIZUM...	80	" 325.—	In geld.	" 10.—	"700.—	" 8.—
SCHAGEN.....	32	" 1043.45	In geld.
SCHERMERHORN...	10	" 180.—	In brandstof en mond- behoefden.
SLOTEN.....	Is eerst onlangs geopend.
STADSKANAAL....	8	" 527.75	In geld.	3 %
VREDEWOLD.....	Beantwoordt nog niet aan het doel. De Inrigting vindt voor alsnog geene deel- neming.
DE WIJK.....	Bijgebrek aan deelneming niet in werking. De Inrigting is dit jaar niet in werking geweest.
WOERDEN.....
WORKUM.....

HULP- EN BELEENBANKEN, 1854-1855.

DEPARTEMENT.	GETAL LEENERS.	BEDRAG VAN HET UTGELEENDE.	BEREKENDE RENTE TEN HONDERD.	BATEN VOOR DE BANK.	SCHADE, DOOR DE BANK GELEDEN.	BEDRAG ADMINISTRA- TIEKOSTEN.	Bijzonderheden.
ALKMAAR.....	151	f 7380.—	5	f 154.11	nihil.	f 52.40	Men erkent algemeen de nuttige werking der Bank.
DELFT.....	3	" 132.—	5	f 50.37 ⁵	De Inrigting is vereenigd met de Spaarbank.
DOESBURG.....	117	" 9912.46	$\frac{1}{2}$ per 5 weken.	" 123.—
EMDEN.....	Breidt zich meer en meer uit.
HOLWERD.....	21	" 675.—	2 $\frac{1}{2}$	" 91.99 ⁵	" 3.12	De nuttige strekking der Inrigting is duidelijk merkbaar.
LEEUWARDEN....	267	" 5890.—	5 en 4	" 173.48	" 109.37	De Hulpbank staat alleen in zijdelingsche betrekking tot het Departement.
UITGEEST.....	7	" 190.—	4	Een der leeners heeft aan zijne verplichting van teruggave niet voldaan.
UTRECHT.....	Met eenigen vooruitgang als in het vorige jaar.
WAGENINGEN....	3	" 70.—	3	Eerst onlangs tot stand gekomen.

REGLEMENT OP DE SCHOOL EN VERDERE INRICHTINGEN VAN ONDERWIJS BIJ HET
DEPARTEMENT MIDDELBURG, DER MAATSCHAPPIJ: Tot Nut van 't Algemeen.

I. Van de School. ARTIKEL 1. De Departements-school te Middelburg voor lager onderwijs is eene Bijzondere School der eerste klasse; zij bestaat voor rekening van het Departement uit het ten jare 1796 opgerigte Schoolfonds, onder opzigt der bijzondere Schoolcommissie, ten behoeve van kinderen van minvermogene, doch door geen Armbestuur bedeelde ouders.

ART. 2. De School is ingerigt voor 200 kinderen, van deze ontvangt een gedeelte, naar gelang de kas zulks toelaat, geheel gratis onderwijs, van de overige wordt eene bijdrage van f 4.80 's jaars gevorderd.

ART. 3. De School bestaat in eene gewone Dag- en Avondschool, alsmede gedurende het wintersaizoen in eene Herhaling-school, waarbij ook nog andere Inrigtingen van onderwijs kunnen gevoegd worden.

ART. 4. Het onderwijs en het Bestuur der Departements-school is, onder de leiding der Schoolcommissie, opgedragen aan eenen Hoofdonderwijzer, aan welken voor het onderwijs de noodige hulp-Onderwijzers worden toegevoegd. Onder goedkeuring der Schoolcommissie kunnen door hem ook eenige Kweekelingen aangenomen worden.

ART. 5. Het doel der School blijft, gelijk van de oprigting van het Schoolfonds af, tweeledig:

a. Om minvermogene ouders te hulp te komen, dat hunne kinderen een behoorlijk Schoolonderwijs ontvangen;

b. Om overeenkomstig het oogmerk der Maatschappij: Tot Nut van 't Algemeen, het lager onderwijs meer en meer tot verbetering en volmaking op te voeren.

ART. 6. De School wordt gehouden in een lokaal van het Departement en wordt van wege hetzelfde voorzien van de noodige Schoolmeubelen.

De inrigting van het lokaal moet zijn overeenkomstig de bepalingen bij het Stedelijk Reglement op het lager onderwijs te Middelburg voorgeschreven.

II. Van het Onderwijs. ART. 7. Deze School heeft ten doel, om de jeugd door onderwijs te ontwikkelen en op te leiden tot geschikte, verstandige en deugdzaam menschen. Bij het onderwijs moeten bepaaldelijk in het oog gehouden worden hunne bestemming in het burgerlijke leven; en de gewone betrekkingen en bedrijven daarvan.

ART. 8. De vakken van onderwijs in de gewone School zijn: het lezen, schrijven, rekenen, de kennis der Nederduitsche taal en der maten en gewigten, de aardrijks- en hoofdtrekken der natuurkunde, de vaderlandsche en bijbelsche geschiedenis, benevens teekenkunst, zang en gymnastiek. De grenzen van het onderwijs worden in de instructie voor den Onderwijzer nader omschreven. Het hoogste onderwijs wordt gegeven in de Avondschool, welke voor de meergevorderde leerlingen bestemd is.

ART. 9. De rigting van het onderwijs is: de bevordering van godsvrucht en goede zeden, overeenkomstig de beginselen van de Christelijke godsdienst. Buiten de bepaalde Schooluren kan gelegenheid gegeven worden in het lokaal tot het geven van leerstellig onderwijs in de godsdienst, door personen daartoe kerkelijk toegelaten, ieder van zijne eigene gezindheid.

ART. 10. De gewone School wordt met een gebed begonnen en geëindigd.

ART. 11. Het onderwijs en de Schoolorde wordt ingerigt overeenkomstig de algemeene en plaatselijke Schoolverordeningen en de door de Maatschappij: Tot Nut van 't Algemeen aangenomen beginselen.

De School- en vacantielijden worden bepaald overeenkomstig het plaatselijk gebruik.

III. Van het Schoolfonds. ART. 12. Het Schoolfonds wordt verkregen: door eene toelage uit de kas van het Departement, welke jaarlijks in de Departements-Vergadering van October wordt vastgesteld; door intekeningen van begunstigers; door schenkingen of legaten; door de bijdragen van een gedeelte der leerlingen.

Dit fonds staat onder het beheer der Schoolcommissie. De gelden worden eeniglijk besteed ten dienste van het onderwijs.

ART. 13. Aan den Penningmeester der Commissie is het inzonderheid aanbevolen, om begunstigers van het fonds aan te winnen en tot bijdragen daarvoor op te wekken. Hij heeft tot dat einde altijd te zijnen huize eene lijst ter intekening in gereedheid.

Hij laat in de maanden Januarij en Februarij de bijdragen voor het loopende jaar ophalen. De begunstigers, die alsdan niet bedanken, worden gerekend voor het volgende jaar te continuëren; die in den loop des jaars intekenen betalen voor dat jaar dadelijk.

ART. 14. De Penningmeester doet alle uitgaven, hetzij ingevolge de bepalingen en besluiten der Commissie, of anders na magtiging door den Voorzitter of hattering door speciaal gecommiteerden.

ART. 15. Hij doet jaarlijks in de Vergadering der Commissie van Februarij, rekening van zijne administratie, welke door haar op- en overgenomen zijnde, wordt toegezonden aan het Bestuur van het Departement, ten einde die over te brengen in de Departements-Vergadering van Maart ten fine van goedkeuring, waartoe ook de begiftigers van het fonds, geen leden van het Departement zijnde, worden mitgenoodigd.

ART. 16. Ingeval onverhoopt te eeniger tijd de Kas van het Schoolfonds onvermogen mogt zijn tot instandhouding der School, treedt het Departement met den Ouderwijzer in nader overleg, hoe daarin op de beste en billijkste wijze te voorzien, en kan in het uiterste geval tot opheffing der School besluiten.

IV. Van de Schoolcommissie. ART. 17. Het opzigt en bestuur voor de School en Inrigtingen van onderwijs, voor zoover daarin niet op eene andere wijze is voorzien, is opgedragen aan eene bijzondere Schoolcommissie, omtrent welker zamenstelling en aftreding wordt verwezen naar Art. 38 en 39 van het Huishoudelijk Reglement voor het Departement.

ART. 18. De Commissie benoemt uit haar midden eenen President, Secretaris en Penningmeester, den eerstgenoemden telkens voor één jaar; de twee laatstgenoemden voor eenen onbepaalden tijd. Zij maakt voor den geregelden loop en de geschikte verdeling van hare werkzaamheden een Huishoudelijk Reglement, dat aan het Departements-Bestuur voor kennisgeving wordt ingezonden.

ART. 19. Zij houdt opzigt en bestuur overeenkomstig dit Reglement; waakt dat de instructiën voor den Onderwijzer en de gestelde Schoolorde worden nagekomen, en de Schoolinrigtingen aan haar doel beantwoorden en zoo veel mogelijk nut stichten.

Zij doet daarom aan het Departement voorstellen tot uitbreiding of wijziging van het Reglement, of van de Inrigtingen, en brengt jaarlijks in de Departements-Vergadering van Maart verslag uit van het door haar verrigte, en van den staat en de uitkomsten der Schoolinrigtingen.

ART. 20. De verschillende leer- en leesboeken worden door haar, na overleg met den Hoofdonderwijzer vastgesteld.

ART. 21. Zij schrijft aan den Hoofdonderwijzer eene instructie voor, overeenkomstig de voorwaarden zijner aanstelling en dit Reglement.

ART. 22. Ingeval de Hoofdonderwijzer zware redenen tot klagten mogt geven, staat het de Schoolcommissie vrij hem uiterlijk voor eene maand in zijne bediening te schorsen, mits daarvan onmiddellijk kennis gevende aan het Departements-Bestuur, met opgaaf van de redenen, welke tot die schorsing geleid hebben; zij voorziet inmiddels in de geregelde voortzetting van het onderwijs. Over het finaal ontslag wordt door het Departements-Bestuur op voorstel der Commissie besloten.

ART. 23. Tweemaal in het jaar houdt de Commissie in tegenwoordigheid van het Departements-Bestuur een algemeen onderzoek naar de vorderingen der leerlingen en bepaalt den overgang uit de eene klasse naar de andere. Het staat haar vrij dit in het openbaar met meer of minderen luister te doen, waartoe dan altijd zoowel de leden des Departements als de begunstigers van het Schoolfonds worden uitgenoodigd.

V. Van de Onderwijzers. ART. 24. De Hoofdonderwijzer wordt op de door de Wet voorgeschreven wijze aangesteld, en de voorwaarden zijner aanstelling worden bepaald door het Departements-Bestuur in overleg met de Schoolcommissie.

Hij moet minstens den 2^{den} rang bezitten.

Hij ontvangt voor zijne bemoeijingen eene vaste jaarlijksche bezoldiging uit de kas van het Schoolfonds in bepaalde termijnen stiptelijk te voldoen, zonder, onder welken naam ook, iets van de leerlingen te mogen vorderen of aannemen.

ART. 25. De hulp-Onderwijzers worden aangesteld en ontslagen door de Schoolcommissie in overleg met den Hoofdonderwijzer.

Zij zijn aan hem ondergeschikt.

ART. 26. Ouders of voogden, welke bedenkingen over de handelwijze der Onderwijzers wenschen in te brengen, zijn gehouden zich deswege tot den Hoofdonderwijzer te wenden, behoudens beroep op de Schoolcommissie.

VI. Van de Leerlingen. ART. 27. De Departements-school bestaat voor kinderen in Art. 1 vermeld, wier ouders of voogden woonachtig zijn in de gemeente Middelburg, tot een der Christelijke kerkgenootschappen behooren en, ten genoegen der Commissie, kunnen aantoonen dat het hun te bezwarend valt, om het gewoon Schoolgeld te betalen.

ART. 28. Voor zooverre de ouders daartoe door de Commissie in staat gerkend worden of zich zelve daartoe verbinden willen, wordt door hen voor het onderwijs van ieder kind de in Art. 2 bepaalde bijdrage bij vooruitbetaling in vastgestelde onderdeelen voldaan.

ART. 29. De kinderen worden in den regel niet beneden de zes en niet boven de negen jaren toegelaten.

In enkele buitengewone gevallen kan de Commissie anders beslissen. Ligbaams- of zielsgebreken, die hen voor de School ongeschikt of voor anderen schadelijk of al te hinderlijk maken, beletten de toelating, of doen, later ontdekt wordende, de toelating vervallen.

ART. 30. Om kinderen geplaatst te krijgen, wordt door de ouders of voogden bij een van de leden der Commissie ingediend een verzoekschrift (volgens een gedrukt formulier).

Deze verzoekschriften worden in de Vergaderingen der Commissie in overweging genomen, en, indien daarop geene bedenkingen vallen, op het daarvoor bestaand register ingeschreven.

ART. 31. Indien een grooter getal om plaatsing verzoekt, dan waarvoor de School ingerigt is, beslist de Commissie wie het eerst geplaatst zullen worden, daarbij vooral in aanmerking nemende den meesten last der ouders en den hooger en ouderdom der kinderen.

Van de aanneming wordt aan de ouders kennis gegeven, onder bijvoeging of de plaatsing gratis of tegen betaling der bovengenoemde bijdrage geschiedt.

De plaatsing zal bij voorkeur geschieden bij het begin der halfjarige leereursus.

ART. 32. De Schoolbehoeften, behalve de leer- en leesboeken, worden aan de leerlingen gratis verschafft, doch blijven het eigendom der School; de ouders of voogden der leerlingen zijn gehouden om te vergoeden of te herstellen, wat door hunne schuld bedorven of verloren is.

ART. 33. Ingeval een leerling zich voortdurend ongehoorzaam of onordelijk mogt gedragen, of, zonder voldoende reden, of dikwijls de School verzuimt, of ook ingeval hij voor het leeren ongeschikt mogt blijken te zijn, heeft de Commissie de bevoegdheid om zijne toelating weder in te trekken.

ART. 34. De tijd van Schoolgaan duurt in den regel tot het voleindigde twaalfde jaar en wordt alsdan door de Commissie ontslag gegeven. Ingeval de ouders om redenen wenschen mogten, dat de kinderen vroeger ontslagen worden, of nog eenigen tijd langer schoolgaan, kan de Commissie zulks op hun verzoek toestaan.

Die tot het einde toe behoorlijk geleerd en zich doorgaans welgedragen heeft, ontvangt bij het ontslag een vercerend getuigschrift, waarbij ook een boekgeschenk kan gevoegd worden.

Aldus vastgesteld in de Departements-Vergadering van den 27sten Februarij, 1856.

Mij bekend, (*geteek.*) P. DE MARET TAK, *Secretaris.*